

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

Соціальне конструювання гендеру як елемент феміністичних теорій

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: здобувач (ка) 4 курсу, 07-451 групи

Спеціальності 054 Соціологія

Освітньо-професійної (наукової)
програми Соціологія

Буганова Анна Сергіївна

Керівник д.соц.н., проф. Шапошникова
І.В.

Рецензент Волошин О.В. доцент
кафедри готельноресторанної справи та
туризму ХДУ

Івано-Франківськ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВПЛИВ МОДЕРНІСТСЬКИХ КОНЦЕПЦІЙ СОЦІОЛОГІЇ НА ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ.....	6
1.1. Теорія конструювання соціальної реальності П. Бергера і Т. Лукмана.....	6
1.2. Структурний функціоналізм Т. Парсонса та Концепція ситуативної драматургії І.Гофмана.....	12
1.3. Напрями досліджень в гендерній соціології.....	20
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ФЕМІНІЗМУ ЯК РУХУ ЗА РІВНІ ПРАВА І МОЖЛИВОСТІ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ.....	33
2.1. «Хвилі» фемінізму в історії розвитку теорії гендеру.....	33
2.2. Порівняльна характеристика феміністичних рухів.....	47
2.3. Фемінізм в Україні.....	61
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	72
ДОДАТКИ.....	76
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Жінкам впродовж всієї історії доводилося виборювати свої права. Тому гендерні дослідження завжди займали важливе місце у множині різних сфер гуманітарних наук. Швидкий розвиток цих досліджень відображає процес трансформації, що протікає в науці та освіті нашого часу. Від абстрактного розуміння людини відбувається перехід до сприймання її такою, яка має цінність вже незалежно від гендеру.

Ідеологія фемінізму спрямована на теоретичне осмислення статусу членів суспільства, а в особливості, жінок, у існуючій соціально-економічній ситуації. Ідеї, що просувалися, були спрямовані на посилення рівності у різних життєвих аспектах. Фемінізм заперечував думку про те, що жіноча сфера діяльності повинна бути обмежена домашнім господарством.

Феміністична теорія займається дослідженням природи гендерної нерівності шляхом вивчення соціальних ролей жінок та чоловіків і набутого жінками життєвого досвіду. Як соціальний конструкт, феміністською теорією гендер розглядається як набутий у ранньому дитинстві статус. Гендерні дії виступають набором чоловічих або жіночих форм поведінки, пов'язаних із статтю, і, відповідно, відображають поняття «чоловік» і «жінка».

Актуальність теми полягає в тому, що трансформації, котрі відбуваються в суспільстві, поступово змінюють установлені норми. За останні роки зростає зацікавленість до феміністичних концепцій розуміння гендера. Тож у світі, який все більше насичується феміністською повісткою, пропаганда починає частіше маніпулювати темою прав жінок. Ідеї цього руху користуються все більшою популярністю серед жінок молодого віку.

Питання, стосовні жіночого становища в суспільстві, їх прав та можливостей є актуальними для більшості країн світу. Проблемою опікувалися такі дослідники: Парсонс Т. [6], Лукман Т. та Бергер П. [1], Гофман І. [4] та інші. Феміністичний підхід в силах відкрити можливості для переосмислення закріпленої в суспільстві культури, позбавлення від гендерних стереотипів. У цьому напрямі працювали: Лорбер Д. [5], Бондар Г. [13], Ільїна О. [20], Марценюк Т. [24], Оксамитна С. [26] та інші.

Однак, проблемою соціального конструювання гендеру як елемента феміністичних теорій цілісно дослідники повною мірою не опікувалися, тому тема є актуальною.

Мета випускної роботи: здійснити дослідження взаємовпливу модерністських соціологічних концепцій та розвитку руху за рівні права і можливості чоловіків і жінок.

Виходячи з мети дослідження, були поставлені наступні **завдання**:

- Проаналізувати значення теорії конструювання соціальної реальності для розвитку гендерних досліджень.
- З'ясувати вплив наукового доробку Т. Парсонса та І. Гофмана на формування гендерної теорії.
- Виявити напрями досліджень в соціології гендера.
- Визначити «хвилі» розвитку фемінізму.
- Описати особливості феміністичних рухів в Україні.
- Скласти порівняльну характеристику особливостей феміністичних рухів у різних країнах .

Об'єкт дослідження - гендер як соціологічна теорія.

Предмет дослідження - соціальне конструювання як елемент феміністичних теорій.

Методи дослідження: вивчення наукової літератури з питань соціології гендеру та фемінізму; аналіз сучасних соціологічних досліджень стосовно даної теми.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол № 6 від 06.02.2023 року).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг складає 76 сторінок, основний текст розміщено на 65 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ВПЛИВ МОДЕРНІСТСЬКИХ КОНЦЕПЦІЙ СОЦІОЛОГІЇ НА ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ

1.1. Теорія конструювання соціальної реальності П.Бергера і Т.Лукмана

Одним з головних завдань сучасної соціології є розуміння процесу трансформації, в якому знаходиться наше суспільство. В умовах соціальної кризи визначення джерела і механізму виробництва соціальних сенсів є актуальною проблемою. Певні анонімні інститути, які беруть на себе функції створення сенсу, завжди були присутні і вважалися основним засобом вираження думок та визначення смислів. Такими інститутами виступають авторитети, традиції, ритуали, міфи, забобони – символічні системи, завданням яких є розуміння соціального світу.

П. Бергер і Т. Лукман є визначними представниками феноменологічної соціології. Їхня праця, під назвою «Соціальне конструювання реальності» [1] представляє положення соціального конструктивізму в найбільш зрозумілій формі. Процес конструювання соціальної реальності автори аналізують, починаючи від простої взаємодії до утворення самих соціальних інститутів. Цей процес перетворює повсякденне життя в упорядковану дійсність, презентуючи собою об'єктивізацію дій та сенсів.

Автори вважають, що людина сама конструює себе та свою природу, сама створює себе. «Створення людиною самого себе завжди і неминуче – підприємство соціальне» [1, с.86]. Людина від народження має схильність до соціалізації, стає частиною суспільства. Вона не має можливості ні розвиватися, ні створювати навколишнє середовище в ізоляції. Таким чином, у суспільстві, навколишнє середовище

створюється в повній сукупності його психологічних та соціокультурних утворень. При цьому кожен індивід має свої соціальні ролі. Індивід, на їхню думку, в наслідок засвоєння соціально типізованої реальності та соціалізації стає соціальним продуктом. Суспільство, зі свого боку, формується у ході взаємної типізації цієї діяльності. Тобто, саме конкретні індивіди та їх групи визначають реальність.

Конструктивісти розбирають особистість не як універсальну абстрактну рису, а радше як соціально, історично, та культурно опосередковану і сконструйовану структуру, яка містить в собі найрізноманітніші риси: расові категорії, хвороби, емоції, сексуальні орієнтації тощо. Ці характеристики не є універсальними, вони конкретні і характерні для відповідного часу і місця. Всупереч такому розумінню соціального суб'єкта, прихильники об'єктивності людської природи здебільшого наполягають, що існують широкі людські універсалії, вільні від соціокультурного контексту [цит.за:5]. Соціально сконструйована реальність є динамічним процесом, вона постійно змінюється. Суспільством відтворює реальність діянням її інтерпретацій та знання. Бергер та Лукман надають докази того, що всі знання, включно з основними уявленнями здорового глузду про реальність, створюються і підтримуються через соціальні відносини. При спілкуванні людей один з одним, вони виходять з допущення, що їхнє сприймання реальності тотожне або схоже. Їхні дії на основі цього переконання лише посилюють їхнє сприйняття реальності. Затим, що повсякденне знання являється продуктом збігу думок та узгодженості особистостей, системи цінностей, людські типології і соціальна освіта представлені як складова об'єктивної реальності. Таким чином, можемо сказати, що саме суспільство конструює реальність.

Виділяють два постулати підходу конструювання соціальної реальності:

1) гендер формується як продукт соціалізації, розділення праці, системи гендерних ролей, родини, засобів масової інформації;

2) гендер конструюється і самими індивідами – на рівні їх свідомості, прийняття продиктованих суспільством норм та підкорення ним. [цит.за:23, с.237].

Соціальні конструктивісти розглядають та переосмислюють певні проблеми і особливості соціальних відносин та суспільства. Конструктивізм наголошує на існуванні соціальних практик, соціальних стереотипів, соціальних уявлень, та непричинному характері їх застосування. Невипадковість соціальної реальності, традиції, закони, ярлики, віросповідання, соціальні інститути та етичні цінності вважаються вибудованими носіями певної цивілізації та культури в ході соціального співдіяння.

Основна теза теорії Бергера і Лукмана, викладена в їхній праці «Соціальне конструювання реальності», [1] полягає в наступному: соціальна реальність має як об'єктивний характер, оскільки є незалежною від людини, так і суб'єктивний, оскільки вона постійно створюється людиною.

У феміністському дискурсі ця теорія зайняла міцні позиції наприкінці 1980-х років. Дослідники фемінізму поставили перед собою те саме завдання, що й автори вищенаведеної праці. Для них гендер - це повсякденний світ взаємодії чоловіків і жінок, втіленої у вподобаннях, практик і уявленнях повсякденного життя. Гендер - це системна характеристика соціального порядку, якої не можна позбутися або відмовитися. Вона постійно відтворюється в структурах знання, дії та взаємодії. Завдання дослідника - дізнатися, як маскулінність і фемінінність створюються у взаємодії, і в яких сферах вони підтримуються і відтворюються. Теорія соціального конструювання

гендеру базується на відмові від розуміння біологічної статі як природної даності, що є джерелом стійких поведінкових, психологічних, культурних та інших відмінностей між чоловіками і жінками.

Зміст теорії гендерного конструювання полягає в акцентуванні уваги на активності індивідів, які навчаються гендеру. Ідея конструювання передбачає активний характер навчання. Суб'єкти не тільки сприймають гендерні відносини як даність, а й засвоюють і відтворюють гендерні норми та гендерні відносини і створюють їх. Вони можуть як відтворювати, так і руйнувати. Сама ідея творення передбачає можливість зміни соціальних структур. Іншими словами, гендерні відносини є, з одного боку, об'єктивними, оскільки індивіди сприймають їх як ззовні прийняті та задані, а з іншого - суб'єктивними, оскільки вони соціально конструюються щохвилини, щодня, тут і зараз [цит.за:36].

Теорія гендерного соціального конструктивізму полягає в тому, що гендер не є біологічною статтю, набором особистісних рис, або роллю. Гендер — це специфічні культурні характеристики, які визначають соціальну поведінку жінок і чоловіків, те, як вони ставляться один до одного, як ці стосунки соціально конструюються. На особистість також достатньою мірою впливають норми, стереотипи, психологічні характеристики. Гендер визначається соціальною роллю індивіда, його соціальною практикою.

Одним із перших досліджень фемінізму в сфері соціології сім'ї стало дослідження «Майбутнє шлюбу» Джессі Бернارد, яка застосувала цей підхід. Вона розбирає шлюб як культурну систему поглядів та ідеалів, а також інституційний устрій норм та ролей. Через численні інтерв'ю вчена змогла довести, що шлюб представляє собою два види: жіночий і чоловічий. Дружина і чоловік сприймають своє подружнє життя і відчують в ньому себе по-різному [цит.за:25, с.111].

На думку П. Бергера і Т. Лукмана, з одного боку, люди самі конструюють соціальну реальність і вільні її інтерпретувати, а з іншого боку, лише відтворюють практики, що формуються під впливом існуючих об'єктивних механізмів міжгрупової взаємодії. Таким чином, ідентичність у цьому напрямку досліджень представлена конструктом, який підтримує практичні соціальні цінності у певному соціальному середовищі.

Основна концепція соціального конструктивізму лягла в основу феміністичної методології. Її суть в тому, що суспільство було створено у процесі щоденної взаємодії. Світ існує в сукупності взаємодій, втілюваних акторами. За ствердженням конструктивістів, знання контекстуальне і виходить з досвіду. Не може існувати якоїсь особливої феміністичної науки або універсального знання. Оскільки знання – це когнітивна практика, у кожному конкретному випадку необхідно проводити аналіз того, хто займався цією проблемою, як вивчай, коли, для чого. Прихильники даного підходу заперечують перспективи втілити в реальність об'єктивний дослід єдиного досвіду жінок, які перебувають в різних соціальних позиціях. Соціокультурний контекст породжує ідею про владу і домінування. Визначаються ієрархії соціальних груп, яким приписується відповідний статус. Контексти соціальної і політичної сфери є досить важливими для дослідження конкретних жіночих досвідів. Як приклад, становище жінки середнього класу з америки, яка має вищу освіту і африканки без освіти значно відрізняється. Це вказує на неможливість говорити про спільний досвід та приналежність до єдиної досліджуваної категорії – жінки. Отже феміністичні методології повинні ґрунтуватися на сукупності фрагментів жіночого досвіду та їх позицій без залежності від інших характеристик. На місцях перетину цих характеристик формується

локалізований груповий досвід, який структурує знання [цит.за:17 с.195].

Завдання феміністичного дослідження виражається в реконструюванні гендерних взаємовідносин, складених з різних історій. Не менш важливо визначити контекст, у якому знаходиться суб'єкт, його статус та досвід . В ідеальній ситуації феміністичні дослідження мають включати в себе рефлексію перспективи, яка зможе підвищити значення цього дослідження. Тому феміністичні дослідники включають власну "інтелектуальну біографію" у дослідницький процес. Це допомагає зрозуміти те, як позиція автора впливає на дослідження, а одержані знання виступають частковими, конкретними, залежними від контексту [цит.за:17 с.196].

Теорія конструювання соціальної реальності часто критикували за ідею відносності знання. Аргументами виступають нестійкість, ненадійність локалізованих знань. Це конфліктує з вимогами наукової методології. В додаток, теза про розрізнення досвіду жінок із відмінних соціокультурних груп завдає шкоди феміністському положенню про загальне домінування чоловіків над жінками.

1.2. Структурний функціоналізм Т. Парсонса та Концепція ситуативної драматургії І. Гофмана

Теорія структурного функціоналізму, заснована Толкоттом Парсонсом, стала точкою відліку для розвитку соціологічної теорії двадцятого століття. Вона не залишилася поза увагою соціологічних шкіл цього часу. За цією теорією Парсонс визначає реальність як логічно і раціонально організовану систему, завданням якої є «побудувати несуперечливі схеми, у які вкладається усе накопичене знання, і встановити логічні зв'язки між усіма попередніми теоретичними побудовами соціологів» [34].

Вчений у своїй концепції доводить, що у будь-якій системі містяться дві осі орієнтації, а саме:

1. Внутрішнє/зовнішнє – орієнтація або на власні потреби, або на події навколишнього середовища.
2. Інструментальне/консуматорне – орієнтація або на термінові та актуальні заходи, або на довгострокові потреби та цілі.

Зовнішня орієнтація включає в себе категорії адаптації та досягнення цілей, тоді як внутрішня – інтеграції і підтримку прихованих патернів усередині системи. Вчений вважає, що ці категорії можуть використовуватися для аналізу будь-якої соціальної системи, на якому рівні б вона не знаходилась. Соціалізацію, тобто засвоєння індивідом цінностей і норм суспільства чи соціальної групи, втілення яких в діях індивіда забезпечують соціальну автентичність, стійкість суспільства як загалом, так і окремих його компонентів, Парсонс вважає основним механізмом підтримки і відтворення соціального порядку [цит.за:33 с.50].

Структурний функціоналізм при розгляді суспільства наголошує на тому, що кожна система прагне рівноваги, вона постійно корегує відхилення для повернення їм статусу рівноваги. Поняття структури і системи взаємопов'язані і характеризують соціальні явища з різних боків. Також системі притаманна динаміка. Структура ж підтримує стабільність. Поняття соціальної дії Парсонс трактує досить абстрактно. Під нею він розуміє абсолютно всі соціальні відносини, процеси та події і суспільстві [цит.за:6].

Структуру соціальної дії вчений визначає як набір ролей або взаємодій, за допомогою яких суб'єкти пов'язані для реалізації певних цілей. Роль виступає певним очікуваним репертуаром соціальних процесів, що відповідають статусу актора. Підкреслюється, що більшості взаємодій важлива не сама особа, а роль, яку вона відіграє. При реалізації дії індивіда виникає органічний зв'язок між статусом та роллю. Статус виражається у позиційному аспекті, він визначає місце та позиції в соціальній системі аналізованих діючих одиниць у відношенні до інших. Роль виражається у процесуальному аспекті, вона визначає виконувані функції у суспільстві, дії актора стосовно інших. Пізніше соціальний статус почали розуміти вже як показник соціального становища індивіда чи соціальної групи за посадою, кваліфікацією, фінансовим та сімейним станом, віком, тощо [цит.за:6].

Соціальні ролі розглядаються з двох аспектів, які між собою ніколи ідеально не збігаються: рольові очікування і рольові виконання. Кожен з аспектів має значну вагу для поведінки індивіда. Ролі, перш за все, визначаються очікуваннями, які покладають на нас інші. При виникненні невідповідності між діями і очікуваннями з'являється конфлікт із суспільством. Вимоги до ролей втілюються в певних соціальних нормах, що групуються навколо статусу.

Структурній функціоналізм часто застосовується при гендерних дослідженнях. У соціальній системі, згідно з цим підходом, чоловік виконує інструментальну роль. Це пов'язано з тим, що чоловіки краще пристосовані виконувати інтелектуальні задачі, стратегічні завдання, забезпечувати зв'язки сім'ї з соціальними інститутами. Жінка, в свою чергу, займає експресивну роль. Тобто формування в сім'ї комфорту і емоціонального клімату, домашнього господарства. Ці стереотипи рольової поведінки освоюються в процесі соціалізації [цит.за:13 с.16].

Природа стереотипних уявлень про чоловіків та жінок є очевидною. Незважаючи на кардинальні соціально-політичні зміни за останні півтора століття і значні досягнення жіночих рухів, жінки і чоловіки все ще сприймаються як люди з протилежними якостями. Наприклад, агресивні - м'які, незалежні - залежні, брутальні - ніжні, раціональні - емоційні, сильні - слабкі, серйозні - легковажні, жорстокі - ніжні. Дослідники говорять про загальнокультурну схожість гендерних стереотипів. Серед усіх виділяють три риси, що асоціюються виключно з жінками: покірність, сентиментальність і забобонність. Проте, схильність до ризику, сила, влада та незалежність скрізь вважалися виключно чоловічими якостями [цит.за:26 с.9].

У своїй праці «Структура соціальної дії» [6] вчений говорить про те, що фемінізму складно відсторонити жінку від конкуренції за види професійного статусу, які відіграють значну роль визначення статусу сім'ї. Тобто заміжня жінка, як правило, не може конкурувати за певний статус у своїй професії із чоловіками. Жінка, на відміну від чоловіка, оцінюється не за професіональними досягненнями, а поза ними.

Жіночі та чоловічі соціальні ролі змінюються з плином часу, з приходом технологічних змін. Але в соціумі все ж залишаються стереотипи та установки, пов'язані з їх розподілом. Жінки займаються домогосподарством, створенням сімейного затишку, коли чоловіки

працюють. Гендер виступає регулятором соціальних зв'язків. Таким чином можемо стверджувати, що залежно від гендеру соціальні реальності індивідів різняться.

Концепція Т. Парсонса описує взаємозв'язок повсякденних практик в міжстатевих стосунках і в місці жінки західного суспільства напередодні другої хвилі жіночого. Дослідник описав типові моделі поведінки, що лежать в основі чоловічих та жіночих соціальних ролей, і спробував зобразити відносини між індивідами та соціальними структурами на основі гендерних ролей.

Ліберальні феміністки роздумуючи про статус жінки в межах теорії Парсонса стали організовувати дискусії про утиск жінок і чоловіків у вже існуючих традиційних ролях. Політичний рух за зміну ролей ґрунтувався саме на цій концепції, зокрема, на відмові жінок від ролі домогосподарки. Його завданням було створити умови для поєднання сімейних та професійних ролей, зруйнувати соціально свідомі стереотипи, які пов'язують жінок із доглядом та обслуговуванням, а чоловіків із керівними посадами, зробити освіту для жінок доступнішою. Прийти до цієї мети, як вважали феміністи, можна було б за допомогою масштабних програм соціальних реформ у сфері освіти, промисловості, політики та права. Всі ці реформи повинні дати жінкам рівні соціальні права та можливості їм досягти того соціального статусу, якого вони позбавлені за гендерними ознаками [цит.за:17 с.23].

Критика теорії Парсонса постійно вказувала на її вкрай абстрактний характер, надмірне використання модного терміну «система» як універсального ключа для всіх організаційних особливостей суспільства, на недостатню строгість введених ним понять. Найвідомішим критиком концепції Т. Парсонса був американський соціолог Ірвінг Гофман. Коли класики звертали увагу на загальний процес обміну між учасниками взаємодії змістами й у такий

спосіб формували загальне розуміння ситуації, Гофман, зі свого боку, цікавився питанням: яким чином акторам вдається реалізувати свої цілі, як вони залучають учасників взаємодії до досягнення своїх цілей, який інструментарій вони використовують. Вчений не зводить сенс дій актора формулюванням цілей та їх раціональне, послідовне втілення у соціальній реальності. Актор використовує відповідні театралізовані засоби символічного плану задля переконання інших суб'єктів у щирості своїх намірів і привернути їх на свою сторону, зробити своїми прибічниками. Для цього актор має постійно слідкувати за тим, яким він постає в очах інших і використовувати відповідні рольові техніки презентації себе. Суб'єкт не тільки виконує основні дії, що ведуть до мети, а й представляє себе певним чином.

Автор розкриває соціальну взаємодію відповідністю акторів своїм ролям. Гофман цитує в своїй роботі вислів Парка: «Ймовірно, це не простий історичний збіг, що слова «особистість», «персона» у своїх початкових значеннях говорять про личину та маску. Швидше, це схоже на визнання факту, що завжди і скрізь, більш менш свідомо, кожна людина грає якусь роль... Саме в цих ролях ми пізнаємо один одного, у цих ролях ми пізнаємо самих себе» [14, с.51]. Роль, яку грає індивід, стає його відображенням в соціальній взаємодії. Саме через ці ролі люди познають один одного.

В основу драматургічної концепції Ірвінг Гофман вклав ідею гендерної гри. Вона представляє собою природний спосіб соціального життя, біологічної суті, що наділяється соціальним сенсом [цит.за:5].

В концепції Гофмана індивід завжди приміряє на себе ролі, уявляє себе інакшим в повсякденні. Його «Я» представляє собою колекцію відіграних ним соціальних ролей. Саме тому теорія часто застосовується для досліджень соціальних стереотипів, зокрема, гендерних.

Драматургічний аналіз Ірвінга Гофмана дозволяє чіткіше прослідити те, як гендерні відмінності конструюються у повсякденності. Він порівнює повсякденну взаємодію людей із театром, де кожен докладає особливих зусиль, щоб показати себе найбільш зручним способом, відповідно до своїх інтересів чи уявлення про самого себе. Науковець називає такі зусилля презентацією себе, що виражається за допомогою іміки, мови, жестів, одягу, оточуючого середовища. Відповідно до цієї теорії, жінки часто «грають» перед іншими, бо їхній статус залежить від владних відносин.

Вчений вводить поняття «гендерний дисплей», основний механізм якого - це створення гендера на рівні взаємодії. Вчений називає формальними конвенційними актами ті засоби, що використовуються суспільством для вираження приналежності до певної статі, особливі моделі поведінки чоловіків і жінок, які можуть бути прийнятними в певних ситуаціях. Однак, у його працях містяться і есенціалістські тези. Гендерні відмінності, що він розглядає лише на рівні соціальної взаємодії, сприймаються як вираз природної сексуальної природи індивіда. "Гендерна гра" в соціальній взаємодії стає природним вираженням соціально організованої природи актора. Гендерним відмінностям надається соціальне значення за принципом інституційної рефлексивності та інтерпретується як наявність гендерних стереотипів у всіх інститутах суспільства [цит.за:35, с.315-317].

За І. Гофманом, гендерний самовияв — це не результат нашої статевої природи, а більше інтерпретуючий образ того, що ми хочемо висловити за допомогою умовних жестів. Гендер дає нам можливість навчитися створювати і проектувати чоловічі або жіночі уявлення про стать.

Формальні конвенційні акти являють собою адаптовану до конкретної ситуації модель поведінки за принципом висловлювання-

реакція, яка сприяє збереженню та відтворенню норм повсякденної взаємодії. Виконавці традиційної поведінки — це соціально компетентні актори соціального порядку, застраховані від божевільних (соціально некомпетентних) індивідів. Існує незлічена кількість прикладів конвенційної поведінки, контекстів гендерного дисплея. Отже, гендерний дисплей є набором формалізованих конвенційних актів взаємодії. На думку Гофмана, демонстрація приналежності до певної статі статі передує основній комунікації і завершує її, виступаючи перемикаючим механізмом. Феміністські конструктивісти К. Циммерман і Д. Уест вважають, що Гофман недооцінює “проникну здатність” гендера, і стверджують, що гендерний дисплей працює не тільки у моментах змвни видів діяльності, але пронизує всі рівні взаємодії. Гендерна всюдисутність особливо пов'язана з дискурсивною структурою мови. Всі ситуації взаємодії, і реальні, і віртуальні є гендерно специфікованими, і можуть бути подоланими зміною не тільки “повсякденних практик”, а й дискурсивної структури мови, чого прагнуть радикальні феміністки [цит.за:35, с.315-317].

Прихильники соціального конструювання вважають, що те, як проявляється гендер не може бути зведено до реалізації статевої ролі і не може скасувати або змінити гендерну ідентичність. Гендерний дисплей виступає у різноманітних виразах та проявах чоловічого або жіночого у міжособистісному спілкуванні. Він не може зводитись до набору слів, міміки, одягу та макіяжу. Це справжня гра виконавця, яка зосереджується на партнері. Ця гра розвивається разом з життям актора давно, і є для гравців та спостерігачів природним проявом їх суті. В цьому і проявляється таємниця гендерного конструювання. Актори, відіграючи свої ролі за встановленими суспільством правилами, зливаються з ними настільки, що виконувани ними дії стають проявом них самих насправді, частиною їхньої суті. Гендерний дисплей

соціокультурно обумовлений. Різні соціальні групи уточнюють різні гендерні дисплеї [цит.за:35, с.315-317].

Отже, теорія І. Гофмана являється продовженням теорії соціальної дії. Згідно з його концепцією, людина, яка знаходиться в соціумі, як правило, виступає учасником, так званого, театру або в ролі глядача, або в ролі актора. Важливим також є розрізнення соціальної ролі та її виконання. Дослідник вважає, що кожна людина в соціальній реальності є стихійним актором, який вміє справити на глядача потрібне враження, який має знає необхідні маніпулятивні прийоми, але при цьому завжди перебуває під контролем суспільства. Наша здатність уявити себе інакшими заснована на прикладах міжособистісних відносин, якими люди керуються для встановлення та розвитку цих відносин на власний розсуд. Люди вбирають в себе моделі поведінки і застосовують їх у житті.

1.3. Напрями досліджень в гендерній соціології

Дослідження гендерних відносин стає все більш невід'ємною складовою значної частини соціальних наук. Важливе місце в них посідають дослідження таких питань, як гендерні прояви в різних сферах життя людини. Ще в 60-х роках двадцятого століття поняття гендеру не мало таку часту вживаність. Його використовували тільки для позначення граматичної категорії «роду». Зараз гендер трактують як соціальний конструкт статі. Таке активне оперування цим терміном в новому значенні говорить про те, що проблеми статевого відносин переосмислені і розглядаються вже як форма соціальної організації.

Феміністичний рух вплинув на історію дослідження сім'ї, на бачення в ній жінки і, загалом, усі аспекти сімейного життя на основі гендерних відмінностей. Поняття гендеру використовується для вказівки на природу статі та ролі, яку вона відіграє в сім'ї та суспільстві. Гендер представляє собою соціально сконструйований культурний комплекс. Гендер є підтримуваною соціальними інститутами системою норм, цінностей і характеристик рольової поведінки, способів життя і мислення, сценарієм стосунків між чоловіком і жінкою, які здобуваються особистістю в процесі соціалізації. Культурні особливості випливають із залежних від статі уявлень про життя жінок і чоловіків .

Гендерна теорія досліджує соціальне життя чоловіків і жінок, їхні ролі, поведінку, характеристики, подібності та відмінності між статями, а також соціальні відносини між ними, одночасно порівнюючи світ з точки зору чоловіків і жінок. У своїх дослідженнях соціологія гендеру зосереджується на виявлених проблемах сучасної сім'ї. Це стереотипи чоловічої та жіночої свідомості, причини домінування чоловіка в сім'ї та у суспільстві взагалі, виправдане підпорядкування жінки в сім'ї та

суспільстві, а також способи, якими чоловіки підтримують ці стосунки, нерівний розподіл сімейних ролей [цит.за:31 с.42].

Жіноче начало стало настільки центральним у сучасному світогляді, що виникає необхідність у переосмисленні основ цивілізації. Для визначення місця жінки в нинішньому світі потрібно вирішити деякі проблеми, які унеможливають подальший прогрес, наприклад: рівність у працевлаштуванні та освіті, правова та економічна незалежність жінок, тощо.

Між чоловіками і жінками існують не тільки біологічні відмінності, а й розподіл за соціальними ролями, формами діяльності. У них різняться характери, емоційність, ментальність. Однією з виразних причин запровадження терміну «стать» стала саме необхідність у подоланні сприйняття статевої рис та ролей як природних якостей.

Гендер, в цілому, являється досить складним поняттям, яке в науковій літературі вживається у декількох значеннях:

- як соціально-рольові та культурні інтерпретації рис особистості та моделей поведінки чоловіків та жінок;
- як соціалізація осіб, народжених в біологічно визначених категоріях чоловічої або жіночої статей;
- як політика забезпечення рівності прав та можливостей чоловіків і жінок, а також діяльність, пов'язана зі створення механізмів щодо її реалізації [цит.за:7].

Роберт Столлер, як вважається, першим ввів до наукового обігу, використавши у своїй праці «Стать і гендер: про розвиток мужності та жіночності» 1968р. такий термін, як «гендер» [цит.за:19 с.78]. Його він трактував вираженням соціальних, культурних та психологічних особливостей, не маючих залежності від біологічної статі індивіда.

Чоловічі та жіночі образи суспільством створюються і закріплюються у вигляді виявлених при міжособистісному спілкуванні гендерних стереотипів, які, в свою чергу, впливають на характер комунікації. Гендерні стереотипи - це основа для визначення нашого особистісного сприйняття себе, інших і соціальних взаємодій загалом. Розглядають взаємодію гендерних відносин і соціології конфлікту виділяють з двох сторін. Об'єктивна – це сконструйовані в суспільстві гендерні стереотипи, а суб'єктивна – це взаємні очікування індивідів щодо відповідної поведінки. Гендерний конфлікт виникає через різне сприйняття один одного, породжуються суперечливі очікування як між ролями, так і у внутрішньому світі особистості.

З появою такого феномену, як «жіноча революція» актуальність гендерних досліджень лише зростала. Жінки напористо входять у сучасну картину світу, вимагаючи перегляду та переосмислення багатьох основ цивілізації, в тому числі місце і роль сучасної жінки, без чого прогресивний розвиток є неможливим. Гендерна соціологія розбирає зміни, пов'язані із статусом і загальним становищем жінки.

Гендерна соціологія — галузь соціології, що вивчає закономірності диференціації чоловічих і жіночих ролей, статеві відмінності на всіх рівнях та їх вплив на людське існування, співіснування, на особливості соціальної організації, специфіку чоловічої та жіночої соціальних спільнот [цит.за:9].

Гендерні дослідження – це такі дослідження, предметне поле яких має будь-яке відношення до гендеру. Вони становлять інтерес як відносно нова дисципліна, яка має свої характерні підходи і своєрідну методологію. Ці дослідження зосереджені не суто на жінках, а й на проблемах чоловічої спільноти. Вони зорієнтовані на порівняльному аналізі чоловічих та жіночих проблем, відмінностей і особливостей. Гендерна теорія зосереджує увагу на взаємовідносинах між жінками та

чоловіками в суспільстві і стверджує, що за відсутності аналізу та розуміння відносин неможливо правильно осмислити стан жінок у суспільстві.

Основний інтерес гендерної соціології викликає питання повсякденної сфери, яке раніше вважалося другорядним. Неабияка увага приділяється теоретичному аналізу незбалансованого становища жінок і чоловіків, нерівності у можливостях, шансах, особистісному розвитку.

Гендерна теорія виникла на основі пошуку балансу у взаємовідносинах між жінками і чоловіками, у їх глобальному і національному співіснуванні, ґрунтованого на аналізі та переосмисленні історії, організації публічного і приватного життя, усієї соціокультурної сфери, як поля для формування індивідуальних гендерних життєвих стратегій.

У тематичному просторі сучасних гендерних досліджень найбільш чітко визначилися такі чотири напрями:

- гендер як засіб соціологічного аналізу;
- розуміння гендеру в рамках жіночих досліджень;
- гендер як культурологічна інтерпретація
- гендер як принцип практичного реконструювання сучасного суспільства [цит.за:1, с.17].

Гендерний аналіз являє собою процес оцінки різних видів впливу на жінок і чоловіків існуючими державними та соціальними програмами, законодавством, державним політичним курсом – тобто, у всіх сферах життєдіяльності суспільства та держави. Гендерний аналіз виступає також як збір якісної інформації і розуміння гендерних тенденцій в політиці, економіці, суспільстві в цілому, використання цих знань для виявлення потенційних проблем і пошуку рішень для подолання наявних гендерних розривів. Водночас це і інструмент, що

застосовується для розуміння соціальних процесів. Він дозволяє побачити і порівняти яким саме чином і з яких причин економічні, політичні, соціальні та інші фактори впливають на чоловіків та жінок. Сутність гендерного аналізу міститься у виявленні будь-яких наслідків для обох статей [цит.за:44, с.156-157].

Гендерний аналіз включає в себе такі завдання:

- Визначення наявності ресурсів, інституційних змін та стратегій, які необхідні для вирішення проблем
- Визначення проблемних груп
- Розмежування всередині групи наслідків і проблем
- Визначення та аналіз факторів впливу на проблемну ситуацію, опираючись на досвід різних соціальних груп [цит.за:4].

Гендерний аналіз передбачає визнання історичної та соціальної нерівності, на яку натрапляють жінки, і має за мету інформування про розробку програм і проектів для її усунення. Важливо враховувати особливий досвід, ролі і обов'язки жінок, а також рівень доступності для них ресурсів і можливості залучення до прийняття рішень

Мета гендерного аналізу полягає у виявленні та усуненні гендерної нерівності за допомогою:

- Визнання відмінностей між чоловіками та жінками на основі соціальної, політичної, економічної нерівності;
- Чіткого формулювання і врахування різних потреб чоловіків та жінок на всіх етапах політичного циклу;
- Залучення жіноцтва до економічного, громадського та політичного життя;
- Визнання неоднаковості результатів впливу на чоловіків і жінок політики, проектів та програм;

- Пошуку та типізації чоловічих і жіночих поглядів, залучення їх внесків до розробки політики, проектів і програм, спрямованих на здолаття нерівності;
- Сприяння кращому інформуванню, реалізації ефективних гендерних заходів [цит.за:4].

Жіночі дослідження – це академічна галузь, яка спирається на феміністичні і дисциплінарні методи, щоб поставити життя та досвід жінок у центр досліджень, вивчаючи одночасно: системі привілеїв та утисків, відносини між владою та гендером, культурні і соціальні конструкти статі (з причин перетину їх із іншими соціальними статусами та ідентичностями, такими як сексуальна орієнтація, раса, інвалідність і соціально-економічний клас) [цит.за:39].

У жіночих дослідженнях виділяють чотири етапи:

- Кінець 60-х - 70-ті рр. Етап носить назву "додати жінок і перемішати" («add women and stir» method). Вислів вперше сформульований і використаний Шарлоттою Банч на щорічній конференції Національної асоціації США з жіночих досліджень у 1979 році. Основна увага цього періоду приділялася жінкам як соціальній групі, яка була раніше виключена з традиційного гуманітарного та соціального знання. Використовуючи новий жіночий підхід, невдовзі дослідники виявили, що майже всі традиційні дисципліни "гендерно сліпі" і використовують концепції, які відображають чоловічі упередження і не звертають уваги на жіночий досвід. Як приклад, соціологічні дослідження праці не включали до своїх завдань вивчення домашніх діяльності жінок - хатньої роботи, також традиційних видів – волонтерства. Дослідження епохи Просвітництва ігнорували становище жінок у той період, в історії та соціології суспільних рухів не було місця для жінок, тощо. Отже, саме в цей період стали помітними жіночі

підходи до аналізу життя жінки, її досвіду, підходу до аналізу фактів, явищ і процесів. Наприклад, історія повернула собі імена та праці авторів ранніх трактатів про захист прав жінок, включаючи Христину Пізанську та інших жінок-науковців та авторів літературних творів, жінок-соціологів та психологів 19 століття, чії роботи з гендерної проблематики є інтелектуальним підґрунтям сучасного фемінізму. Під терміном «гендер» розумівся суто жіночий досвід і використовувався при порівнянні жіночого з чоловічим у різних аспектах опису стереотипів, затверджених соціумом ролей і норм, які являються типовими для жінки.

- На початку 80-х рр., на етапі перегляду традиційних знань і навчальних курсів, в центрі уваги дослідниць опинилися нові сфери знань (приватне життя, природа патріархату, тіло, насильство). У такий спосіб нові підходи порушили питання щодо дисциплін. Наприклад, який саме привілейоване становище вчених чоловічої статі мало вплив на продукування наукових знань? Що було обрано гідним наукового (історичного, соціального, тощо) знання?

- Середина 80-х років відзначається розумінням наявного розмаїття жіночого досвіду, з акцентом на власні відмінності та нерівності жінок, такі як етнічні, расові, класові, вікові та інші. Розвиток, на цій основі, жіночих, а надалі й гендерних досліджень, значною мірою був зумовлений появою суттєвої кількості жінок в університетах, в першу чергу посеред науковців та викладачів, передусім гуманітарних та суспільних наук. Вони звернули увагу науковців та суспільності на нестачу досліджень стосовно ролі жінок в історії та науці, культурного формування фемінності та маскулітності, уявлень про гендерні ролі в суспільстві. Було опубліковано роботи, присвячені тривалій дискримінації жінок на ринку праці, в приватному та громадському житті, обмеженому доступу до професійного розвитку та освіти, а також доступу до політики на рівні можливості їх залучання та сприймання у

прийнятті рішень. Дослідження стосунків між чоловіками та жінками, а також взаємовідносин між гендером та владою кидають виклик традиційним уявленням про жіночі ролі та гендерні відмінності, що сягають корінням в історію, літературу, психологію та соціологію.

- 1990-ті роки – це етап, який пов’язують з розвитком глобальної інфраструктури та зростання міжнародного інтересу до проблематики жіночої нерівності. Освітні програми та проекти досліджень жіночих проблем почали поширюватися в країнах Західної Європи, Африки, Близького Сходу, Латинської Америки і Азії. За підтримки багатьох жіночих організацій були створені регулярні міжнародні літні інститути, конференції та конгреси. Це сприяло посиленню інтенсивності обміну інформацією та досвідом між викладачами й науковцями. Освітні програми пронизувалися міжнародною та глобальною спрямованістю. У зв’язку зі збільшенням кількості публікацій, виданих у постколоніальних державах та країнах третього світу, сучасні програми жіночих досліджень акцентують увагу на таких питаннях, як політика, соціально-економічний розвиток, мілітаризм, репродуктивні права, біженці, тощо [цит.за:39].

Становлення гендерної теорії плавно дійшло до відокремлення від жіночих студій. Таке розмежування та його обґрунтування стало наслідком зміни самого об’єкта дослідження: замість однієї-двох статей у фокусі гендерних досліджень опинилися п’ять: жінки, чоловіки, гетеросексуали, гомосексуали та транссексуали. Також сталися значні зміни в самій феміністичній методології. Характер цих модифікацій відобразився у переході від логіки сутності до логіки відмінностей у гендерних дослідженнях. Єдина змістовна категорія жінок перестала існувати як домінуюча. Основною причиною трансформації жіночих студій на гендерні стало усталене ототожнення жіночих студій з фемінізмом. Пріоритети набули певного статусу сталості, легітимності,

але такий підхід невдовзі обмежив себе почавши відмовляти у своїй сфері іншим дослідженням, які не були пов'язані чисто із жіночою проблематикою.

У сфері культурології жіночі дослідження були зосереджені здебільшого на оцінюванні жінки за її уявними чеснотами або такими ж уявними пороками.

Культурологи бачать стать первинною і майже незмінною сутністю людини. І. Коган вважає, що будь-який, обраний нами, об'єкт розгляду «виявиться ненадійним фактом через власну мінливість, і лише стать в людині незмінна, як сама людськість людини» [6 с.108]. За його словами, біологічні статеві відмінності включають в себе різні біологічні потреби, відмінні для чоловіків і жінок, які задовольняються тільки в соціальному середовищі.

Цей процес приводить до соціальної та статевої диференціації, надаючи гендеру конкретне соціальне значення, статус та роль. Змістом ролей вважаються різноманітні прагнення та інтереси, різну якість та долученість жінок з чоловіками у соціальній взаємодії, так само збереження, передачу і трансформацію соціального досвіду. Культурно-статеву диференціацію можна подати як завершення біологічної та соціальної статевої диференціації. У соціології та інших соціальних дисциплінах, які, як правило, характеризуються високою складністю і багатофакторністю їхніх теоретичних конструкцій є безліч прикладів несподіваних редукцій до біології та тіла, що виникають як аналогії, типології або роз'яснення [цит.за:6, с.109-130].

Філософські та культурологічні погляди на гендер представляють його як певну культурну метафору, коли жінки і все, що асоціюється з жінками, стигматизуються, несуть певне символічне навантаження і стають основою для формулювання ціннісних суджень. Йдеться про

термін, який використовується як синонім до поняття статі, свого роду псевдогендерне розуміння, що зустрічається в деяких суспільних дисциплінах, таких як демографія та економіка тощо.

А. В. Кирилина у своїй праці «Дослідження гендера у лінгвістичних наукових дисциплінах» [21] зазначає, що:

1. Гендер є продуктом культурного та соціального розвитку, він являється інституціоналізованим і ритуалізованим, тому має відносний характер і сприймається як умовна сутність.

2. Як і всі інші соціокультурні конструкти, гендер є динамічним і мінливим у часі.

3. Гендер у гуманітарних науках є загальнонауковою категорією, і принципи гендерного підходу можна застосувати до будь-якої царини науки, але їх треба реалізовувати з використанням методів, що враховують специфіку цієї наукової галузі [цит.за:21].

Предметом гендерних досліджень за культурологічною інтерпретацією є уявлення про різність чоловіків і жінок в суспільстві, або, радше, уявлення про специфічні характеристики та риси, притаманні чоловікам і жінкам. Цими уявленнями є "фемінність", як жіночність і "маскулінність", як мужність. Крім того, в гендерних дослідженнях ці характеристики можуть розглядатися нейтрально й об'єктивно, тобто як факти суспільної свідомості (що є предметом соціологічного дослідження), політично позитивно - як демократичні тенденції (наприклад, щодо толерантного ставлення до сексуального меншинства) та критично (наприклад, щодо маніпулювання традиційним уявленням про мужність та жіночність у споживчій рекламі). Таким чином, гендерні дослідження мають справу зі стереотипами сприйняття людей і їхніх міжособистісних стосунків, стереотипами, що формують власні репрезентативні моделі поведінки й

оцінки, і стереотипами, що конструюють ідеали з залежно від конкретної статі. Ці гендерні стереотипи є сталими встановленими суспільством уявленнями про відмінності між жінками та чоловіками [цит.за:20, с.92-98].

Таким чином, соціальні стереотипи про жіночі та чоловічі гендерні ролі можуть вплинути на гендерний розвиток особистості. Вони обмежують розвиток людини, можливість самореалізуватися, зробити вибір моделей і манер поведінки, обмежують прояв соціально-психологічних характеристик, які вважаються неприйнятними для даної статі. В результаті у чоловіків можуть бути дуже слабкі емоційні зв'язки зі своїми батьками, дітьми та друзями. Жінки, які виявляють щирість, твердість і холоднокровність у стосунках з оточуючими, сприймаються як відхилення від норми, як втрата жіночності.

Прийняття позиції щодо того, що біологічна стать людини не визначає її гендерних ролей у суспільстві дає змогу чоловікам та жінкам реконструювати та переглянути самосприйняття і життєвий сценарій, нав'язаний системою гендерних рольових репрезентацій, переоцінити свої здібності й зусилля, активізувати особистісні ресурси для самореалізації та обрати стратегії для оптимізації своїх стосунків.

Як і інші системи, гендер має тенденцію розвиватися через зміну та оновлення процесів. Розвиток гендерної системи має прискорені темпи розвитку, вона неоднорідна та нелінійна, що є важливим для врахування при формуванні планів дій, гендерних програм, гендерної політики тощо. Гендер розглядається як певний соціальний інститут. Він є гнучкою системою. З'являються нові типи гендеру, включаючи чоловічу, жіночу та інші.

Як соціальний інститут, гендер має свої унікальні характеристики. Вони можуть бути виражені наступними способами:

- через певні системи, які керують гендерними процесами,
- через розробку унікальної системи, яка функціонує і контролює відтворення гендерних цінностей,
- через відтворення гендерних практик з покоління в покоління,
- через охоплення людей у широкому масштабі,
- через задоволення базових людських потреб, тобто репродуктивних, соціальних, духовних і пізнавальних потреб жінок і чоловіків,
- через створення спільних та відмінних гендерних цінностей і норм.
- через розвиток їх матеріальної та технологічної бази [цит.за:27, с.22].

Оскільки розвиток культури та цивілізації нівелює одні параметри людського буття та виявляє інші в гендері, єдиний спосіб визначити гендер для певної культури - це звернутися до гендерного образу, який вона створила. Способом визначення статі для певної культури є реконструювання статевої належності через символи та гендерні образи.

Прихильники ідеї соціального конструктивізму розглядають соціальні механізми та аналізують соціальні символи гендерної дихотомії, які підтримуються через існуючі соціальні інститути та прийняті способи регулювання суспільних відносин. Одним із найефективніших засобів захисту принципу гендерного розрізнення є мовні та концептуальні структури, які формують і підтримують соціальні уявлення про чоловіків і жінок та визначають значення гендерної концепції для суспільства [цит.за:27, с.126].

Гендер конструюється через соціалізацію, розподіл праці, системи гендерних ролей, сім'ю, ЗМІ тощо. На рівні індивідуальної свідомості

проходить прийняття та підпорядкування встановленим суспільством нормам щодо одягу, зовнішності та поведінки. З цього випливає, що реконструкція гендеру - це створення або змінення відмінностей між жінками і чоловіками, які не є природними, вродженими чи біологічними.

РОЗДІЛ II

РОЗВИТОК ФЕМІНІЗМУ ЯК РУХУ ЗА РІВНІ ПРАВА І МОЖЛИВОСТІ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

2.1. «Хвилі» фемінізму в історії розвитку теорії гендеру

Історія боротьби за права жінок, не зважаючи на те, що є складовою загальної історії, невідома для більшості людей. Лише в останні десятиліття фемінізм став предметом наукових досліджень, а також загальних дискусій і дебатів. Останніми роками інтерес до даної теми значно зріс, оскільки становище жінок у суспільстві стало серйозною соціальною проблемою. З огляду на сучасний стан освіти в суспільстві, еволюцію та зміни в освітній системі зростає потреба в аналізі та поглибленого вивчення жіночого руху.

У сучасному суспільстві культура і публічний простір все більш наповнюються темою фемінізму, а тематика прав жінок все частіше стає предметом пропаганди. Незважаючи на розмитість і різноманітність тенденцій впродовж останніх десятиліть, феміністичні ідеї стають дедалі популярнішими, в особливості серед жінок молодого віку. Тому доречно буде розглянути історію та еволюцію феміністичного руху і дослідити, як ідея рівних виборчих прав трансформувалася у химерне звинувачення в тому, що більшість чоловіків у якій-небудь формі займаються пригніченням жінок.

Фемінізм представляє собою теорію рівності між двома статями, яка становить ідеологічну основу організованого жіночого руху. Суть феміністської думки полягає в ідеї про те, що жінки зазнають соціальної дискримінації передусім за ознакою статі [цит.за:41]. Тоді феміністкою виступає особа, яка приймає активну участь у поширенні принципів

фемінізму та відстоює для жінок права і можливості, рівнозначні з чоловічими.

Фемінізм може розглядатися як:

- Філософська концепція соціокультурного розвитку, яка приходить на зміну існуючій європейській традиції і показує, що спільний досвід жінок не враховується в концепції світу та суспільства.
- Соціально-політична теорія, яка аналізує пригноблення жінок і панування чоловіків в історичному минулому і сьогодні та розуміє, як подолати панування чоловіків над жінками.
- Суспільний рух за рівні права для жінок, котрий виступає проти соціальних інститутів, у яких становище людей різної статі нерівнозначне.
- Ідеологія, яка виступає проти всіх дискримінаційних теорій і практик щодо жінок.
- Методологія дослідження, яка являє собою сукупність дослідницьких практик, що ґрунтуються на жіночому світогляді та жіночих цінностях [цит.за:41].

Феміністичні дослідження зазвичай розділяються на три основні етапи або хвилі:

- Суфражизм (з 1830-х по 1920-і р. р.)
- Радикальний фемінізм (з 1960-х по 1990-і р. р.)
- Інтерсекційний фемінізм (від 1990-х р. р.)

Також виділяють четверту хвилю, яка бере свій початок приблизно у проміжку між 2008 і 2012 роками і триває до сих пір. Її характерне застосування інструментів інтернету та долучення до руху чоловіків. Головною проблематикою цього руху стає тема насильства до жінок.

Ці хвили помітно відрізняються за своїми цінностями і способами досягнення цілей, але їх об'єднує прагнення домогтися зміни соціального статусу жінок.

Перша хвиля одержала назву суфражизм. Неабиякий внесок для формування феміністської теорії на початку XIX ст. привнесли філософські концепції соціалістів-утопістів, перш за все Ш. Фур'є, А. Сен-Симона та Р. Оуена. У своїй праці «Етика істинного існування» С. Айвазова зазначає, що Ш. Фур'є та А. Сен-Сімон «вийшли за межі судження про «природне призначення статі»» [10], і таким чином надає можливість на додаток до "природних" прав жінок тепер говорити про декларацію соціальних прав, а саме свободи, освіти та праці.

Поява незалежних жіночих організацій у європейських країнах і США в середині XIX століття, які закликали до юридичної та економічної незалежності жінок і дотримання їхніх громадянських і політичних прав, не була випадковістю. Промислова революція і демократичні реформи вимагали переосмислення відносин між різними соціальними групами, включаючи і чоловіків, і жінок. Жіночий рух набув найбільшого розвитку в протестантських країнах, де домінував лібералізм, переважно у Великій Британії та США. Це сталося тому, що протестантські церкви проповідували духовну рівність чоловіків і жінок, на відміну від католицької церкви, яка, хоча й виступала проти фемінізму, також виступала за збереження традиційних жіночих ролей. Наприклад, квакери тобто радикальна британська протестантська секта, яка проповідувала християнський гуманізм та індивідуалізм, стверджували, що жінки можуть претендувати на священство. Ці ідеї змусили жінок піддати сумніву традиційні уявлення про їхню роль у суспільстві. Жінки також частіше були більш грамотними в протестантських країнах. Західна ліберальна думка ґрунтувалася насамперед на переконанні, що суспільство повинне надати своїм

членам свободу реалізувати власний потенціал" і що "громадяни є носіями невід'ємних прав. Ідеологічним підґрунтям жіночого руху ХІХ століття був ліберальний фемінізм, який стверджував, що оскільки жінки є такими самими раціональними істотами, як і чоловіки, вони не дивно, що його основна ідея полягала в тому, що жінки є такими самими розумними істотами, як і чоловіки, і повинні мати такі ж самі юридичні та політичні права. Проте, у той час, коли чоловіки здобували поступово громадянську і політичну свободу, правовий статус жінок змінювався. Іншими словами, ліберальна ідея рівності фактично поширювалася здебільшого на чоловіків. Це протиріччя ставало дедалі очевиднішим і більш нетерпимим. Саме тому з середини ХІХ століття почався розквіт жіночого руху, а вимоги феміністок у багатьох країнах набули форми громадських компаній і політичних дій [цит.за:15, с.477-484

Праці, у яких висловлювалися досить сміливі думки того часу не могли не підштовхувати до протистояння несправедливим режимам. Перша хвиля фемінізму почалася з суфражисток і простежується приблизно до Другої світової війни, коли жінки в так званих західних країнах домоглися своїх цілей. Нова Зеландія стала першою країною у світі, яка надала жінкам виборче право у 1893 році. Ще ерез рік за нею пішла Австралія. З країн Європи першою була Фінляндія – у 1905 році, за нею пішли інші скандинавські країни та інші європейські держави. Права власності, вища освіта та професійна зайнятість також були актуальними питаннями першої хвилі фемінізму: наприкінці ХІХ століття європейські університети вперше відкрили свої двері для жінок. У США ситуація була не настільки багатообіцяючою, як у середині минулого століття. Наприклад, наприкінці 1960-х років жінки являли собою лише 5-8% від студентів на медичних, економічних і юридичних факультетах вузів. І навіть у знаменитому Гарвардському університеті, який зараз очолює жінка, близько 50 років тому викладачами були одні

лише чоловіки. Однак, як демонструють підсумки першої хвилі фемінізму, вища освіта є важливим кроком для жінок в отриманні доступу до державних посад та публічного життя [цит.за:24 с.17].

Зрозуміло, що в ХІХ столітті чоловіки мали більше можливостей і прав виступати на публіці та висловлювати свої думки. І також було багато тих, хто боровся за права жінок. Термін фемінізм також був уперше використаний чоловіком, французьким мислителем Франсуа Марі Шарлем Фур'є в 1837 році. Зокрема, він заявив, що розширення жіночих прав являється умовою та рушійною силою соціального прогресу. Не зважаючи на те, що перші активісти не застосовували цю назву, їхні наступники присвоїли собі відповідний французький термін для опису своєї роботи. Чоловіки, які борються разом із жінками за гендерну рівність, відомі як феміністи або профеміністи. Профеміністський чоловічий рух визначається як явище, що існує в західних країнах уже кілька десятиліть. Активісти та інтелектуали Твердо упевнені, що патріархат і суворий поділ гендерних ролей пригнічує всіх людей, незалежно від їхньої статі [цит.за:16 с.142-145].

Однією з найбільш яскравих особливостей першої хвилі фемінізму було те, що багато суфражисток займали неоднорідні та діаметрально протилежні позиції. Поміж яких були праві й ліві, християни й атеїсти, ті, хто прагнув до зміцнення сім'ї з релігійних причин, і ті, хто вважав сім'ю тягарем.

Зараз може здатися дивним, що багато суфражисток рішуче виступали проти лівої ідеології, захищали консервативні політичні цінності та часто використовували свою діяльність для просування християнства. Прикладами таких християнських суфражисток є:

- Френсіс Віллард - засновниця жіночого коледжу Еванстон у США. Вона сприяла поширенню жіночої освіти, а також виступала за

виборче право жінок. Віллард також активно виступала проти алкоголю та наркотиків і навіть приймала участь в установчій конференції Жіночого християнського союзу трезвості (WCTU).

- Еммелін Панкгерст - британка, засновниця Жіночого соціально-політичного союзу, для досягнення надання жінкам виборчих прав. Вона також активно займалася благодійністю, засновуючи дитячі будинки для виховання сиріт і дітей з бідних сімей. Панкгерст також була відомою патріоткою, яка під час Першої світової війни проводила кампанію, щоб чоловіки змагалися на фронті, а жінки надавали максимальну підтримку в тилу. Вона розповіла, що була війна народів. Як суфражистка, вона не мала змоги бути пацифісткою за жодних обставин. Після війни вона відчула на собі руйнівну силу більшовизму і стала переконаною антикомуністкою, приєднавшись до Британської консервативної партії [цит.за:37].

Значна кількість суфражисток того часу були також і атеїстами, які сприяли стрімкому поширенню марксизму:

- Мері Волстонкрафт – англійська письменниця кінця XVIII століття, котра є яскравим прикладом цієї ланки. Вона відома як затята прихильниця Французької революції, що стало предметом її дискусій з Едмундом Берком, засновником британського консерватизму та відомим мислителем того часу. Волстонкрафт написала "Захист прав людини" йому у відповідь на критику Революції. Вона засудила Беркака за заперечення традиційних цінностей і захист нерівноправного суспільства, що засноване на пасивності жінок.

- Елізабет Кеді Стентон, - одна з перших американських суфражисток. Вона активно виступала за скасування рабства у США та боролася за трезвість і виборче право жінок. Однак її ставлення до християнства та церкви додало суперечностей цій постаті. У 1895 році вона опублікувала книжку "Біблія для жінок", у якій спробувала

переписати роль жінок у феміністському ключі. Стентон відмовлялася розглядати Біблію як Святе Письмо, підтримувала розлучення, відкидала вчення про Трійцю, називала Біблію єврейським міфом і засуджувала патріархальне ставлення християнства до жінок [цит.за:37].

Не слід забувати про вплив марксизму на поширення ідеї гендерної рівності. Комуністичні ідеологи надавали особливого значення взаєминам між чоловіками та жінками і критикували традиційну християнську сім'ю як буржуазну та патріархальну.

Першою країною, де фемінізм став дійсно національною політикою, був Радянський Союз, в котрому чоловіки і жінки були офіційно рівні. Однак їхні ініціативи здебільшого завдавали шкоди виключно жінкам. Поряд із правом голосу, яке в Радянському союзі значило нажаль не багато, жінки мали виняткові перспективи нарівні з чоловіками працювати в полі, на заводах, а пізніше в армії та на шахтах. Нарешті, жінки звільнилися від кайданів домашньої праці, такої як догляд за дітьми і чоловіками, й змогли прийняти повну рівну відповідальність. Тоді ж мала свій початок і перша сексуальна революція [цит.за:37].

Друга хвиля - Радикальний фемінізм. Вона сповнена різноманітними проблематиками. Підіймалися питання стосовно доступу жінок до ринку праці, гідної заробітної плати, безоплатної домашньої праці, соціальної підтримки з боку держави та багато інших. "Особисте є політичним" - це відоме гасло активістів, які підіймали проблему насильства щодо жінок удома та на роботі як політичне питання. "Моє тіло – моє діло" - таким було гасло феміністських організацій, по боротьбі за право на легальний та безпечний аборт, контрацепцію та контроль над своєю репродуктивною поведінкою. Міжнародні жіночі організації вирушили до країн третього світу, щоб боротися з традиціями, які шкодять здоров'ю жінок і наражають їх на

смертельний ризик. Андреа Дворкін критикує традиції, від китайських пов'язок на ногах до сучасної косметичної індустрії, що відтворюють стереотипну жіночу красу. Жінки готові на все, щоб відповідати нормам жіночності, сексуальності та бажаності для чоловіків [цит.за:24, с.19].

Радикальний фемінізм сформувався у ХХ столітті і являє собою найбільш яскравий напрям у фемінізмі. Радикальні феміністки вивчають жінок як перший історично дискримінований та експлуатований біологічний клас, а пригноблення жінок - як найпоширенішу та найважчу форму пригноблення. Даний напрям зазвичай закликає не тільки покінчити з капіталізмом, а й змінити сім'ю, принаймні, як економічний інститут та інститут виховання дітей. Радикальна феміністська думка ґрунтується на визнанні онтологічних відмінностей між чоловіками та жінками виходячи з того, що жінки пригнічуються через домінування чоловіків. Радикальні феміністки аналізують засоби та інститути, через які здійснюється чоловіче панування, наприклад: медицина, релігія, відтворення, расизм, екологія, політична теорія. Найважливішим засобом контролю вбачається контроль над сексуальністю жінок, тобто сексуальні домагання, насильство, порнографія, методи контрацепції, стерилізація, аборти, примус до гетеросексуальності [цит.за:43].

На думку феміністок того часу, жінки не прагнуть посісти той самий статус, що й чоловіки у професійній та соціальній сферах з тих причин, що в суспільстві панує патріархат, який тисне на жінок і обмежує їх можливості та права. І навіть коли жінки не прагнуть посісти в суспільстві той самий статус, що й чоловіки, феміністки засуджують принципи патріархату. Вони пояснювалили дану ситуацію тим, що такий стан є глибоко вкоріненим в патріархальній культурі, і він пригнічує потенціал жінок. Фемінізм другої хвилі фокусує сили своєї боротьби насамперед на ідеологічному впливі та культурних змінах у

статусі й образі жінки, і тільки потім призводить до законодавчих змін. Правова реформа жіночої проблематики в другій половині 20 століття стала результатом радикальних соціальних і культурних змін. Рух хіпі, дедалі більша помітність національних і расових меншин та величезна популярність серед молоді соціалістичних і комуністичних соціальних моделей сприяли активнішому розвитку другої хвилі фемінізму в США та деяких європейських країнах [цит.за:43].

1960-ті роки стали періодом найактивнішого поширення радикального фемінізму. Термін "радикальний" в даному випадку використовується в його первісному значенні - докорінний, що фокусується на природі та корінних причинах проблеми. Як основну причину було виділено патріархат. Цей термін відноситься до традиційної системи соціального будівництва, в якій чоловіки займають провідні позиції. Водночас було введено термін "сексизм" для позначення дискримінації за ознакою статі. Феміністки виявили патріархат всюди: у сім'ї, політиці, культурі, історії та релігії. Упродовж десятиліть усі ці сфери зазнавали руйнівного впливу фемінізму, і їхнє здорове функціонування було деформовано внаслідок організованої боротьби проти природного стану [цит.за:37].

Визначними діячами цього періоду були:

- Симона де Бовуар - французька феміністка, яка, як вважається, поклала початок публічним дискусіям і виникненню другої хвилі фемінізму своєю монографією "Друга стать 1949 року. Вона була радикальною марксисткою і з цієї позиції прагнула привести суспільство до революційної зміни уявлень про жінок.

- Бетті Фрідан – американська феміністка, яка зробила поштовх для поширення фемінізму другої хвилі своєю книгою "Загадка жіночності", опублікованою 1963 року. Вона порушила питання про

місце жінки в суспільстві та засудила домінуюче уявлення про те, що самореалізація жінки обмежується сім'єю.

- Глорія Стайнем – засновниця журналу Ms у 1970-х роках. Вона вважалася обличчям фемінізму, зіграла важливу роль у публічній десакралізації шлюбу та пропаганді абортів.

- Ширлі Чісхолм – перша жінка-кандидат у президенти США. Вона намагалася поєднати свою феміністську активність із боротьбою за права чорношкірих, але жоден із таборів не прийняв її повністю. Проте, вона була однією з перших громадських діячів, які спробували пов'язати расові та гендерні питання під лівими гаслами.

- Анджела Девіс – американська комуністка, зображена в масовій культурі як правозахисниця. Вона була в дружніх стосунках із Гербертом Маркузе, своїм наставником в університеті Брандейса в Массачусетсі. Девіс була радикальною феміністкою, лесбійкою, виступала проти гомофобії та капіталізму. Вона була нагороджена орденом Дружби народів за діяльність в Центральному комітеті Комуністичної партії США і удостоєна ордена Дружби народів за численні візити до Радянського Союзу. Девіс стала найбільш відомою у внаслідок свого арешту після того, як вона і кілька членів бойовничої організації "Чорні пантери" влаштували стрілянину в суді під час спроби звільнення інших членів організації, "Соледадских братів" [цит.за:37].

Вищезгадані феміністки другої хвилі зробили свій внесок в інформаційні та політичні кампанії за легалізацію абортів. Кульмінацією цього процесу стала історична справа «Роу проти Вейда», в якій Верховний суд США ухвалив, що жінка має право на переривання вагітності із своєї власної волі, поки плід не стане життєздатним, що є доволі розпливчастим поняттям, але у США це послужило поштовхом до правової реформи та легалізації абортів [цит.за:37].

Третя хвиля - Інтерсекційний фемінізм, пов'язана з епохою постмодернізму і постструктуралізму, тобто з 1990-ми роками. Так як активізм не приніс очікуваних результатів, підхід до проблеми став змінюватися. Теорія влади Мішеля Фуко застерігає, що навіть якщо нас не контролюють напряду, ми своєю діяльністю підкоряємося системі влади і діємо за її правилами. Тому боротися безглуздо. Радше, на рівні ідентичності ми можемо змінити світ, граючи свої власні соціальні ролі. Беручи на себе альтернативні, менш жорсткі, традиційні гендерні та сексуальні ролі, ми можемо змінити світ. З'являється концепція квір активізму [цит.за:24, с.19].

На думку значної кількості дослідників, третя хвиля триває ще до сьогодні. Її особливість полягає в тому, що феміністський рух диверсифікувався. У багатьох країнах існують феміністські організації, як урядові, так і неурядові. Виникли міжнародні жіночі асоціації. Жіночий рух диференціювався і спеціалізувався. Серед політичних заяв - рівна оплата за рівну працю, припинення домашнього насильства, сексуальних домагань, переслідувань і дискримінації. Фемінізм третьої хвилі - це вже не один рух чи теорія, а безліч напрямів і течій усередині нього. Поява феміністського розмаїття зумовлена відмінностями у статусі та соціальному становищі жінок у різних країнах, а також досвідом відстоюванням своїх прав

Інтерсекційний фемінізм ґрунтується на визнанні того, що різні форми дискримінації перетинаються з гендерною дискримінацією та посилюють її. Цей термін вперше був використаний американською вченою і учасницею кампанії за громадянські права Кімберлі Вільямс Креншоу 1989 року. Вона звернула увагу на те, що дискримінація за ознакою статі та дискримінація за ознакою раси вважаються абсолютно окремими питаннями. За словами Креншоу, наприклад, кольорові жінки зазнають подвійної дискримінації, тому немає сенсу вивчати їх окремо

одна від одної. У своїх роботах вчена стверджує, що під час розгляду питань гендерної дискримінації досвід кольорових жінок не береться до уваги, оскільки всі дослідження обмежуються досвідом привілейованих, білих представників населення [цит.за:40].

Саме значення терміну інтерсекційний виходить за рамки конкретних характеристик пригнічення. Ця теорія має своїм підґрунтям ідеї про те, що західні суспільства пригнічують людей на основі різних характеристик, тому одні й ті самі люди можуть піддаватися різним формам дискримінації. Виходячи з цього, прихильники цієї теорії не вбачають сенсу в боротьбі з сексизмом і гомофобією окремо, якщо вони суперечать усій системі цінностей західного суспільства, ворожої по відношенню до жінок і гомосексуалів. Оскільки цих характеристик досить багато, інтерсекційна теорія також означає, що у пригноблених груп будуть свої ієрархії. Наприклад, чорні жінки вважаються більш пригнобленими білими чоловіками, ніж білі жінки. Яким би абсурдним це не здавалося, справжнім джекпотом у цій ієрархії є бідні чорношкірі транс-жінки, що сповідують іслам [цит.за:37].

Поширення інтерсекційного фемінізму напряму пов'язане з тим, що гендерна теорія поширюється як деконструкція розуміння статі. Авторкою цієї теорії є феміністка, неомарксистка та лесбійка Джудіт Батлер. Вона порушує питання про множинну ідентичність і розділяє поняття гендеру як фізичного та як соціального конструкта, який, на її думку, можна суттєво змінити [цит.за:37].

Найексцентричніші активісти в цій царині заперечують усі фізичні прояви гендеру, стверджуючи, що гендерна ідентичність є більш первинною, ніж фізичні характеристики. Тим більше, вони дозволяють чоловікам ідентифікувати себе як жінок без зміни своєї статі або зовнішності, а їхня відмова ідентифікувати себе як жінок інтерпретується як прояв трансфобії.

Питання гендерного спектра – це камінь спотикання та основний чинник у конфлікті між другою та третьою хвилями фемінізму. Радикальні феміністки, які представляють другу хвилю, категорично відкидають гендерну теорію і спектр ідентичності. Вони визначають свою активність як боротьбу проти чоловічого домінування. Натомість метою міжсекційного фемінізму є усунення всіх форм дискримінації. Вони включають в неї багато рис сексизму, расизму, гомофобії, трансфобії, ейджизму, ісламофобії, націоналізму і, звісно, капіталізму, більшість з яких повністю вигадані. Інтерсекційні феміністки третьої хвилі працюють в основному над питаннями, пов'язаними з жінками, але також виношують безліч підривних ідей про них же. Третя хвиля повністю постмодерністська і тому використовує методи і принципи, що радикально руйнують поняття жінки. Це породжує безліч ірраціональних і навіть небезпечних практик [цит.за:37].

Четверта хвиля фемінізму виникла, відбувається і значною мірою домінує в Інтернеті. Вона є інтерсекційною, квірною, секс-позитивною, транс-інклюзивною, боді-позитивною та характеризується хештег-активізмом і боротьбою проти сексизму, мізогінії та насильства щодо жінок. У 2009 році американська феміністка і письменниця Джессіка Валенті, засновниця сайту Feministing.com, в інтерв'ю New York Times сказала, що, можливо, четверта хвиля фемінізму відбувається саме в Інтернеті. Її висловлювання стало однією з провідних ідей фемінізму четвертої хвилі. Інтернет знову активізував феміністський фронт: проводяться феміністські дискусії, феміністські акції в мережі, організовуються і плануються заходи на вулицях, наприклад, Жіночий марш). Початок четвертої хвилі фемінізму відносять до 2008 року, коли соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя людей, і паралельно почали жваво поширюватися блоги на феміністську тематику [цит.за:38].

Фемінізм четвертої хвилі закликає до рівної оплати за рівну працю і стверджує, що рівні можливості, яких потребують жінки, мають бути поширені також на чоловіків, і що гендерні стереотипи мають бути подолані, наприклад, вільне висловлення емоцій та почуттів. Важливим засобом є можливість використання значної кількості засобів масової інформації та соціальних мереж для того, щоб порушити питання про використання співробітництва, мобілізації та зловживання владою у справі розширення прав та можливостей жінок, встановлення справедливості щодо сексуальних домагань. Не зважаючи на те, що ця хвиля містить в собі та продовжує риси третьої, вона є більш обширною з погляду можливостей і прав жінок.

Феміністичний рух, як і багато інших, наповнений суперечками і звинуваченнями. Перші три хвилі були спричинені консерватизмом, який домінував у суспільстві. Тенденція, яка формувалася впродовж тисячоліть, з чітко визначеними ролями для обох сторін. Самим жінкам також доводилося відстоювати традиційні позиції, на які вони заслужили. У четвертій хвилі предметом критики вже стають радикальні та екстремальні течії, яких зазнають деякі секції самого руху. Крім того, в певних законах були допущені помилки, такі як наявність несправедливих, помилкових звинувачень, котрі передбачають негайне взяття під варту.

2.2. Порівняльна характеристика феміністичних рухів

Напрями фемінізму не складаються в єдину суцільну систему, пов'язану однією спільною теорією. Впродовж численних років розвивалися різні напрямки феміністської думки. Часто вони мали різні цілі, стратегії та прихильності, але феміністичні рухи також можуть перетинатися і накладатися один на один. Тому деякі феміністки відносять себе більш ніж до одного напрямку феміністської думки. Позиції феміністок дещо різняться залежно від різних перешкод, з якими стикаються жінки з різних верств суспільства.

Розглянемо особливості деяких феміністичних рухів:

- Радикальний фемінізм.

Радикальний фемінізм починався як невелика, група без лідерів, з підвищення обізнаності тільки жінок, які з ентузіазмом обговорювали теми повсякденного життя жінки, її домашні обов'язки, задоволення емоційних і сексуальних потреб чоловіків, менструація, вагітність, пологи і менопауза. З цих дискусій виникли теорії гендерної нерівності, включно з гендерною політикою, що виходить за межі дискримінації та протистоїть пригнобленню і домінуючому гендерному порядку. Рушійною силою радикального фемінізму є патріархат, тобто переважання чоловічого гноблення та експлуатації жінок, які можна виявити скрізь, де жінки та чоловіки вступають у контакт одна з одною, як у приватному, так і в публічному порядку. Радикальний фемінізм стверджує, що викоринити патріархат дуже складно. Це відбувається тому, що в основі своїй переконання, що жінки не такі, як усі, неповноцінні, глибоко вкоренилося у свідомості більшості чоловіків [цит.за:б, с.16].

Радикальні феміністки стверджують, що найефективнішим способом боротьби з цим є створення неklasичних, таких, що підтримують лише жінок, просторів, де жінки можуть думати, діяти та творити без постійної загрози сексистського приниження, сексуальних домагань, зґвалтування та насильства. Жіноча охорона здоров'я, безпечні простори для жінок, які пережили зґвалтування, консультаційні та юридичні послуги для жертв зґвалтування, жіноча культура і навіть жіноча релігія та етика - все це дає широкі можливості для створення підстав для сестринства та відокремлення від чоловіків. Радикальні феміністки переконані, що більшість чоловіків здатні на фізичне насильство по відношенню до жінок, включно зі зґвалтуванням і вбивством. Вони вказують на поширеність зґвалтувань на побаченні, насильства над дружинами і вбивств колишніх дружин і колишніх коханців. Комерційний аспект цього жінконенависництва полягає в зображенні жінок як сексуальних об'єктів у ЗМІ та як шматків м'яса в порнографії, а також у глобальній експлуатації дівчаток і молодих жінок у проституції. Більш підступно, стверджують вони, сексуальна експлуатація є загальним недоліком романтичної гетеросексуальності, яка сама по собі пригнічує жінок. Загроза насильства та зґвалтування, за теорією радикального фемінізму, є засобом, за допомогою якого патріархат контролює всіх жінок [цит.за:6, с.16-19].

Політична боротьба радикального фемінізму полягає в захисті жертв зґвалтування і насильства та засудженні порнографії, проституції, сексуальних домагань і сексуального примусу. Усі чоловіки черпають свою владу зі свого домінуючого соціального становища, тому будь-які сексуальні стосунки між жінками і чоловіками за своєю суттю нерівноправні. Згідно з цим визначенням, згода жінки на гетеросексуальні стосунки завжди є примусовою, якщо тільки це не згода добре поінформованої, автономної жінки. Ця ідея призвела до

розширення поняття зґвалтування, зробивши зґвалтування на побаченні видимим і юридично усувним [цит.за:6, с.16-19].

Така увага до загального гендерного пригноблення призвела до звинувачень у тому, що радикальний фемінізм ігнорує етнічні та соціально-класові відмінності між чоловіками й жінками та нехтує іншими джерелами пригноблення.

- Сепаратистський фемінізм.

Сепаратистський фемінізм, як напрям, бере свої витoki з радикального фемінізму. Дана течія прагне відокремити чоловіків від самих себе фізично, психологічно і духовно, не визнає гетеросексуальних стосунків у своїх представників і наполягає на тому, що проблеми, засновані на сексуальних відмінностях між чоловіками і жінками, не можуть бути вирішені. Сепаратистські феміністки схильні вважати, що чоловіки не можуть активно сприяти фемінізму. Тому що, навіть маючи добрі наміри, вони відтворюють динаміку патріархату. Критики цієї феміністичної течії підкреслюють, що вона підтримує, поглиблює і відтворює гендерну нерівність, зокрема упереджене ставлення до чоловіків, будуючи свої концепції на сексуальному есенціалізмі [цит.за:42].

- Ліберальний фемінізм.

У теорії ліберальний фемінізм стверджує, що гендерні відмінності не ґрунтуються на біології, і тому жінки і чоловіки практично не відрізняються одне від одного. Якщо різниця між жінками і чоловіками відсутня, закон не повинен ставитися до них по-різному. Жінки повинні мати рівні права з чоловіками і рівні можливості для здобуття освіти і професії. Цілі ліберального фемінізму в США втілені в Поправці про рівні права до Конституції США, яка так і не була ратифікована. У політичному плані ліберальні феміністки створили дещо бюрократичні

організації і заохочували чоловіків взяти в них участь. У центрі уваги їхньої роботи були джерела очевидної гендерної дискримінації, як-от гендерні ринки праці та несправедливі структури заробітної плати, а також вилучення жінок з претендентів на керівні посади в професійних, державних і культурних установах [цит.за:6, с.9].

Ліберальна феміністська політика використовувала антидискримінаційне законодавство і позитивні дії як ключову зброю руху за громадянські права, для протистояння гендерній нерівності, особливо на ринку праці. Під позитивними діями розуміється активний пошук кваліфікованого персоналу для усунення гендерного та етнічного дисбалансу на робочому місці. Це означає заохочення чоловіків подавати заяви на такі посади, як медсестри, вчителі та секретарі, а жінок - на такі посади, як інженери, будівельники та поліцейські.

Основний внесок ліберального фемінізму - показати, як сучасне суспільство дискримінує жінок. У США йому вдалося усунути багато бар'єрів, що перешкоджали жінкам входити в професії, в яких раніше домінували чоловіки, а також сприяти встановленню рівної оплати праці та легалізації репродуктивних прав, включно з абортами. Однак ліберальному фемінізму не вдалося подолати поширене переконання, що жінки і чоловіки за своєю природою різні. Вдалося досягти певного успіху в доведенні такого тезису, що жінки відрізняються від чоловіків, але не є неповноцінними [цит.за:6, с.9].

- Марксизм і соціалістичний фемінізм.

Аналіз Марксистської соціальної структури капіталізму передбачав, що вона може бути застосована до людей усіх соціальних характеристик. Якщо ви володієте засобами виробництва – ви належите до класу капіталістів, якщо ви продаєте свою працю за зарплату – ви є членом пролетаріату. Однак до кінця XIX століття заміжнім жінкам у

капіталістичних країнах не дозволялося володіти власністю, реєструючи її на своє ім'я, і прибуток та заробітна плата від їхнього бізнесу належали їхнім чоловікам. Саме марксистський фемінізм включив домогосподарок у структуру капіталізму. Домогосподарки є невіддільною частиною капіталізму, та й узагалі будь-якої індустріальної економіки [цит.за:6, с.10-12].

Марксистський і соціалістичний фемінізм жорстко критикує сім'ю як джерело гноблення та експлуатації жінок. Якщо жінка працює на сім'ю вдома, вона фінансово залежить від чоловіка, як і її діти. Якщо вона працює поза домом, від неї очікується виконання домашніх обов'язків, тому їй платять набагато менше, ніж чоловікові. Причини такої гендерної нерівності були певною мірою усунуті в країнах, які надають оплачувану допологову та післяпологову відпустку і доступні дитячі заклади для всіх матерів. Однак таке рішення покладає весь тягар піклування про дитину на матір і заохочує чоловіків відмовлятися від своїх сімейних обов'язків. Щоб протистояти цій тенденції, феміністки в Норвезькому уряді вирішили виділити певний відсоток оплачуваної відпустки для догляду за дитиною саме батькам. Жінки в колишньому комуністичному блоці користувалися тим, чого завжди вимагав ліберальний фемінізм у капіталістичних економіках: роботою на повну ставку з декретною відпусткою, яку фінансувала держава, і доглядом за дітьми. Однак марксистські та соціалістичні феміністки стверджують, що держава загального добробуту є патріархальною, і що державний патріархат може бути замінений приватним патріархатом. Вони стверджують, що державна політика, в якій домінують чоловіки, ставить інтереси держави вище за інтереси жінок. Тому розв'язанням проблеми економічної залежності жінок від чоловіків не може бути лише оплачувана робота, в особливості, при умові, що робочі місця будуть і надалі розділятися за статтю. Соціалістичний фемінізм має інше

розв'язання проблеми гендерної робочої сили, ніж ліберальні феміністські програми позитивних дій [цит.за:6, с.10-12].

Досліджуючи причини відмінностей у заробітній платі жінок і чоловіків, прихильники порівняльної цінності виявили, що рівень заробітної плати не визначається ринком праці або такими факторами, як цінність працівника для роботодавця чи рівень його освіти. Радше, зарплату встановлюють на основі загальноприйнятих цінностей, шляхом дискримінації, таких як стать та етнічна приналежність. Хоча програми порівняльної цінності не усувають гендерної сегрегації у сфері праці, захисники фемінізму стверджують, що завдяки підвищенню заробітної плати жінкам, які виконують традиційну жіночу роботу, вони більше отримують економічні ресурси і менше залежать від шлюбу та державної допомоги для виживання [цит.за:6, с.10-12].

- Лесбійський фемінізм.

Лесбійський фемінізм доводить песимістичний погляд радикальних феміністок на чоловіків до логічного завершення. Однією з теоретичних концепцій лесбійського фемінізму є поняття "лесбійського континууму", в якому будь-яка незалежна жінка, що ідентифікує себе як жінка, може бути лесбійкою. Ця лесбійська метафора перетворює любов між жінками на ідентичність, спільноту та культуру. Образ лесбійства - це не дзеркальне відображення чоловічої сексуальності та стосунків, а нова мова, новий голос. Лесбійський фемінізм наголошує не лише на сексуальних та емоційних стосунках між жінками, а й на жіночій сексуальності та тілах, коханні. Бісексуальні жінки, які мають сексуальні стосунки і з жінками, і з чоловіками, інколи одночасно, а інколи поперемінно, порушують дихотомію гендер/секс, що лежить в основі лесбійського фемінізму. Їхня присутність викликає серйозний опір у багатьох лесбійських спільнотах, але залишається невирішеним протиріччям всередині лесбійського фемінізму [цит.за:6, с.19].

- Чоловічий фемінізм.

Чоловічий фемінізм - це нова галузь досліджень, яка застосовує феміністську теорію до вивчення чоловіків і мужності. Чоловічий фемінізм узяв на себе завдання, якого вимагали феміністки, що вивчали стосунки між жінками та чоловіками: розглядати чоловіків як гендер тією ж мірою, що й жінок, і вивчати мужність так само ретельно, як і жіночність. Основна увага приділялася не "мужності", а побудові теорії "мужності" через різноманітність чоловіків. Не існує універсальних чоловічих характеристик, які були б однаковими в кожному суспільстві. Як засвідчили попередні дослідження, чоловіків, які належать до робітничого класу чи расових прошарків, не існує і в конкретному соціальному чи організаційному середовищі. Ключовою теорією, розробленою в чоловічому фемінізмі, що використовується для аналізу відмінностей між і всередині груп чоловіків середнього класу та робітничого класу різної етнічної та сексуальної орієнтації, є концепція домінуючої маскулінності. Гегемонні та домінантні чоловіки - це ті, хто економічно успішний, етнічно вищий і явно гетеросексуальний. Гендери чоловічої та жіночої статі є реляційними, вбудованими в структуру соціального порядку. Тому об'єктом аналізу є не маскулінність і не фемінінність, а їхні опозиційні відносини. Ні чоловіків, ні жінок не можна вивчати ізольовано. Усі питання гендерної нерівності охоплюють відносини між заможними і незаможними, пануванням і підпорядкуванням, перевагами і вадами [цит.за:6, с.27-29].

Чоловічий фемінізм стверджує, що гендерна нерівність охоплює чоловіків, які підривають інших чоловіків і експлуатують жінок. Робітники-чоловіки низького класу в усьому світі - вид, що вимирає, пригноблений нерівністю глобальної економіки, а також поганими умовами і звичкою молодих міських чоловіків до ризику. Чоловічий фемінізм звинувачує простори чоловічого спілкування, як-от спорт,

армія і соціальні клуби, у пропаганді фізичного і сексуального насильства та жінконенависництва. Вона висловлює жаль з приводу тиску на чоловіків, що змушує їх ототожнювати себе з батьками, але не зближуватися з ними емоційно, бути "холодними" щодо жінок, які їх оточують, і віддалятися від власних дітей. Однак багато чоловіків-феміністів критикують чоловічі рухи, які просувають пошук первісного або "дикого чоловіка", і релігійні чоловічі організації, які пов'язують домашні обов'язки з патріархальними уявленнями про мужність. Вони стверджують, що ці рухи спрямовані на зміну індивідуальних установок і не торкаються структурних умов, як-от гендерна нерівність і відмінності в чоловічій владі. Коріння гендерної нерівності, на яких фокусується чоловічий фемінізм, закладено в ієрархічних системах західного суспільства та гетеросексуальній гомофобії [цит.за:6, с.27-29].

- Культурний фемінізм.

Представники культурного фемінізму засуджують порнографію, яка трактується як різновид жінконенависництва, особливо з огляду на те, що в рекламі жінки здебільшого зображуються як сексуальні об'єкти. Провідною тезою цього руху є існування відмінних одна від одної чоловічої та жіночої культури. Згідно з філософією руху, жінки мають великі проблеми з артикуляцією власних інтересів і більшість з них не можуть звільнитися від павутиння патріархальної реальності.

Представники культурного фемінізму звинувачують чоловіків у проблемах, з якими зіткнулося людство на зламі століть, вважаючи, що саме чоловіки підштовхнули людство до краю прірви. Саме домінування чоловіків у політиці, науці, техніці та економіці, які традиційно належали чоловікам, призвело до такої ситуації. Серед інших негативних наслідків - поширення поклоніння грошам і споживацтва. Завдання культурного фемінізму - проголошувати соціальну справедливість і емансипацію жінок. Жінки вищі за чоловіків, бо, на

відміну від чоловіків, не прагнуть поневолити інших і дотримуються принципів моралі та свободи. Вони вважають, що засоби жіночої емансипації зазвичай знаходяться в руках чоловіків. Вони звертаються до судів, вимагають дотримання закону, йдуть у силові структури. Вони можуть використовувати абсентеїзм, який дозволяє чоловікам бути вільними, а жінкам обирати гомосексуальність або сексуальне утримання. У майбутньому вони також можуть створювати жіночі товариства. Ці вимоги розглядаються як потужні інструменти для того, щоб це спрацювало, але спочатку необхідно докласти зусиль, щоб об'єднати всіх жінок і створити спільний жіночий фронт. Культурний фемінізм негативно ставиться до християнства, вважаючи, що ця релігія по суті патріархальна і просякнута маскулінністю. Вона ігнорувала агресивний і корумпований світ, створений чоловіками, і закликала зосередитися на жіночій культурі та жіночому способі життя. Іншими словами, вона намагалася створити мову лише для жінок і написати "справжню" історію людства з акцентом на жіночі ролі [35 с.349].

- Кіберфемінізм.

Кіберфемінізм - напрям сучасної феміністичної філософської думки, пов'язаний з дослідженням кіберпростору, інтернету та інформаційних технологій. Цей термін з'явився на початку 1990-х років, щоб описати ідеї та концепції феміністичних письменниць, які вивчали інтернет та нові медіа-технології. Кіберфемінізм вважається попередником мережевого фемінізму. Даний напрям характеризується ідеєю кіберпростору та інтернету як зони, вільної від соціальних конструктів, таких як гендерні та сексуальні відмінності. Кіберфемінізм розглядає технології як інструмент для усунення понять статі та гендеру і розширення людських можливостей у постгуманістичному дусі [цит.за:8].

Кіберфемінізм – це засіб забезпечити більш комфортного та безпечного середовища життя і жіночності в новому соціальному контексті технологічного прогресу. Важливе соціальне значення кіберфемінізму полягає в тому, що він просуває демократію та гендерну рівність у суспільстві. Спочатку кіберфеміністки розглядали людей в інтернеті як безстатевих істот. Створення нового суспільства без. Вони намагалися створити суспільство без гендерних ознак. Однак ця ідея суперечила класичному фемінізму. Йшлося не про подолання чоловічої влади, а про неіснування обох.

Впровадження кіберфемінізму в сучасні реалії суспільства проходить в трьох аспектах, і його використання в гендерних цілях є важливим і необхідним: використання нових технологій як інструментів боротьби жінок за свої права та мистецького самовираження, сприяння входженню жінок у технологічні галузі, в яких досі домінують чоловіки та простеження того, щоб за допомогою нових технологій стан жінок поліпшувався, а не навпаки [цит.за:11, с.10].

- Екофемінізм

Екофемінізм ґрунтується на твердженні, що споживацтво та пригнічення жінок тісно пов'язані між собою та увічнюються патріархальними цінностями. Саме це розкривається в дуалістичному світогляді конфлікту між тілом і розумом, матеріальним і духовним, природою і культурою. В праці "Нова жінка/Нова земля" (1975), одній з перших екофеміністичних робіт, Розмарі Рютер стверджує, що жінки повинні усвідомити, що якщо їхньою основною моделлю людських стосунків залишатиметься домінування одного над іншим, для них не буде ніякого визволення, ніякого виходу з екологічної кризи. Вони повинні об'єднати вимоги жіночого та екологічного руху для докорінного реформування базових соціально-економічних відносин та фундаментальних цінностей сучасного суспільства [цит.за:42].

Хоча екофемінізм намагається охопити всі зв'язки, що відображаються у відносинах між жінками та природою, як в теорії, так і на практиці, емпіричний, епістемологічний, концептуальний та культурний (символічний) зв'язки залишаються центральними для всієї екофеміністичної теорії.

Емпіричний зв'язок між жінками та природою відображений у сучасних соціологічних дослідженнях та соціально-філософській теорії, яка стверджує, що екологічні проблеми непропорційно впливають на жінок у всьому світі. У 1987 році ООН зазначила, що загальновідомим є твердження про те, що жінки є найбільшими жертвами деградації довкілля. І чим бідніша жінка, тим більший тягар вона несе. Однак, як зазначає Хізер Ітон, великі труднощі, з якими стикаються жінки, пов'язані не лише з погіршенням стану довкілля, але й з гендерним розподілом праці, який існує в багатьох суспільствах по всьому світу, де ведення домашнього господарства вважається жіночою роботою. Жінки в першу чергу відповідають за виховання, харчування та здоров'я всієї родини, що стає дедалі складнішим в умовах погіршення стану довкілля. Крім того, економічні ресурси, такі як земля та комерційні підприємства, залишаються недоступними для більшості жінок. Саме тому, спираючись на сучасні емпіричні дані, екофеміністки вважають, що соціально-політичні та економічні структури обмежують життя жінок до бідності, екологічної депривації та економічного безправ'я. Водночас деякі екофеміністки підкреслюють, що жінки не лише екологічно обізнані, але й ближчі до природи, ніж чоловіки, і володіють такими вродженими якостями, як співчуття, співпраця та пацифізм. Привабливість природного есенціалізму можна знайти в радикальному екофемінізмі, особливо в спіритуалістичних екофеміністичних текстах. Ця есенціалістська перспектива спростовується більшістю філософів-екофеміністів, які стверджують, що відносини між жінками та природою

є суто концептуальними та символічними. Припущення, що жінка є експертом у сфері екології або обізнана у сільськогосподарській діяльності, може пояснюватися виключно її життєвим досвідом, а не природним есенціалізмом [цит.за:42].

- Анархічний фемінізм.

Анархічний фемінізм поєднує ідеї радикального фемінізму та анархізму. Даний рух розуміє патріархат як фундаментальний прояв існуючого державного устрою, проти якого виступають анархісти. За словами канадської анархо-комуністичної теоретикіні Сьюзен Браун, анархізм по суті є феміністичним, тому що це політична ідеологія, яка виступає проти будь-яких владних відносин. Перетин анархізму і фемінізму полягає в тому, що феміністки є природженими анархістками. Анархізм і фемінізм доповнюють один одного. І також анархізм дає фемінізму революційну концепцію соціальної влади та ієрархії до революційних концепцій і розумінь, фемінізм поширює анархізм з іншими гнітючими відносинами, темами "жіночого елемента" тощо [цит.за:42].

Анархічний фемінізм бере свої витоки з робіт ранніх феміністок-анархісток кінця XIX століття, таких як Емма Голдман, Люсі Парсонс, Вольтаріна де Клер і Дора Марсден. Анархо-феміністки, як і інші радикальні феміністки, виступають проти традиційних соціальних концепцій, таких як сімейні відносини, освіта та гендерні ролі. Інститут шлюбу піддається найбільшій критиці. Де Клер, наприклад, стверджувала, що шлюб стримує особистий розвиток жінки, тоді як Голдман була впевнена, що шлюб - це насамперед економічна операція, за яку жінки платять своїм ім'ям, самоповагою і життям [цит.за:42].

- Фемінізм відмінності.

Фемінізм відмінності - це широкий пласт фемінізму, який підкреслює відмінності між чоловіками та жінками. Цей підхід виник у 1980-х роках як результат спроб переоцінки девальвації так званих традиційних жіночих якостей, таких як суб'єктивність, співчуття, чуттєвість та емпатія. Фемінізм відмінності критикують як есенціалістський і такий, що посилює традиційні гендерні стереотипи. Ця тенденція також не враховує численні відмінності між самими жінками, в тому числі класові, культурні та релігійні. Ідеологічно фемінізм можна розділити на два напрями. Перший - це рівний, але відмінний - боротьба за рівні права для обох статей, визнаючи відмінності між ними. Другий - нерівний тому що відмінний - відмінності між чоловіками і жінками дають право кожній із існуючих статей говорити про специфічні права для своєї статі [цит.за:43].

Гендер у фемінізмі відмінності - це інтерпретація біологічної статі, відповідно до якої жіночність виступає цінністю, яку потрібно розвивати, а не руйнувати, але, при всьому, фундаментальну різницю між чоловіками і жінками усунути допоки неможливо [цит.за:28, с.73-83].

Концепції фемінізму було сформовано під впливом основних ідеологій початку ХХ століття. До них належали консерватизм, лібералізм, радикалізм і націоналізм. Зважаючи на те, що жіночі реалії дуже відрізняються від чоловічих, акцент при розробці гендерних стратегій та їх реалізації завжди робиться на політиці, спрямованій на покращення становища жінок. І це справедливо. Разом з тим, така справедливість долає недостатнє визнання сучасних трансформацій на глобальному та національному рівнях, зокрема у сфері гендеру, у структурі гендерної політики, актуалізує позиції чоловіків щодо формування гендерно якіснішого світогляду, поведінки та форм суспільних і державних дій, що не виключає, а навпаки, передбачає

існування дуже важливого напрямку. Феміністичні рухи містять в загальних рисах єдину ціль – боротьбу за людські права. Через кожен із них проходить ідея рівності. Відмінності також присутні, і іноді досить значні. Наприклад, радикальний фемінізм має зовсім інший фокус порівняно з традиційним соціал-демократичним фемінізмом. Замість того, щоб організувати суспільство для покращення життя жінок та їхнього соціального статусу, постмодерністські феміністки були в авангарді розуміння системи цінностей західної цивілізації та розробки стратегій для її зміни - у найзагальнішому сенсі. Ліберальні феміністки вірили в правові зміни, котрі стосуються жінок. Вони впевнено піднімаються сходами кар'єри, і патріархат для них - пережиток минулого.

2.3. Фемінізм в Україні

Фемінізм має довгу історію, починаючи щонайменше з кінця XIX століття. В цей час і в Україні було засвідчено існування "жіночого питання". Феміністки почали проводити просвітницьку та соціальну діяльність, піднімати питання рівних прав чоловіків і жінок. Сучасний етап фемінізму розпочався у 1960-1970-х роках. У різні часи феміністичний рух розвивався в різних напрямках, і в суспільствах, в залежності від жіночої участі, залишаються невирішені питання. Боротьба за жіноче виборче право та рівний доступ до освіти була актуальною в перші десятиліття минулого століття, у роботах Н. Кобринської, О. Кобилянської та Х. Алчевської викладено погляди на місце і роль української жінки в суспільстві, пізніше названу дослідниками концепцією прагматичного фемінізму. У 1887 році, коли завдяки зусиллям Наталії Кобринської та Олени Пчілки вийшов друком жіночий альманах "Перший вінок", метою руху було визначено національне відродження [цит.за:29, с.305].

В Україні на початку 1990-х років почалася хвиля академічної активності. Науковці з різних університетів зайнялися вивченням результатів західних феміністичних досліджень і передачею їх новоствореним тематичним науковим центрам та виданням. Різноманітні жіночі організації відновили та переосмислили свою діяльність і стратегії та започаткували перші феміністичні вуличні акції й інформаційні кампанії, зосереджені на якісних змінах у законодавстві та становищі жінок у політиці.

Наприкінці XIX - на початку XX століття виникли різноманітні течії фемінізму, причому різноманітні напрями активно об'єднувалися і відкрито висловлювали свої вимоги урядам. Ці напрями

трансформувалися в міжнародні рухи. Даний період було названо "першою хвилею" фемінізму. Недержавний статус української нації визначив специфіку феміністичних рухів на українській землі наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. Жінки пригноблених колонією народів вважали, що боротьба за національну і державну незалежність - це також боротьба за свої громадянські права і свободи. З цієї причини східноєвропейські філософи та науковці ХІХ століття рідко займалися винятково жіночими питаннями. В Україні лише Н. Кобринська стверджувала необхідність перегляду сексуальних (гендерних) відносин у широкому філософському масштабі. Вона також першою в соціалістичному русі висунула тезу про те, що вимога економічної рівності жінок без розуміння складності жіночої долі в патріархальному суспільстві призведе до подвійного тягаря для жінок, як накладання професійної праці поза домом на великий обсяг хатньої праці. К. Цеткін, М. Павлик та Я. Франко вважали, що економічна і політична реорганізація суспільства автоматично призведе до рівності між статями. Ані жінки, ані їхні політичні товариші, чоловіки, не прийняли ідею об'єднання фемінізму та демократичного соціалізму. Феміністки виступали за те, щоб жінки розуміли та визначали шляхи досягнення рівності. Це було б неможливо без повного доступу до освіти та рівних юридичних прав [цит.за:12].

Ідея створення сучасного українського осередку феміністичних організацій була реалізована на Форумі "Два роки після Пекіна: підсумки, напрямки та перспективи" у травні 1997 року, до якого увійшли "Прогресивні жінки" (Вінниця), (Український Центр Жіночих Студій" (Київ), "Гуманітарна ініціатива" (Харків),"Фемін-інформ" (Харків), які закликали до об'єднання всіх організацій, що поділяють феміністичну ідеологію. Діяльність цієї секції також показала нові форми взаємозв'язків між жіночими організаціями в різних регіонах.

Об'єднання зусиль для створення механізму обміну призвело до створення неформальної коаліції жіночих організацій. В документі Форуму задекларовано намір створити ніціативну Раду Дій Народи громадських жіночих організацій (НЖГО) України з питань покращення становища жінок [цит.за:32, с. 103].

Сучасна феміністична теорія вже не лише закликає до досягнення політичної та правової рівності жінок, але й до переосмислення духовних пріоритетів західної культури в цілому. Це переосмислення впливає з відкриття того, що наш погляд на природу суспільства, людей і культури не є настільки гендерно нейтральним, як вважалося раніше. Тому сьогодні приналежність до феміністичного світогляду визначається не ставленням до жіночого питання, а визнанням нового - сексуального - виміру у своєму світогляді в цілому. Визнання феміністичної позиції означає визнання гендерної перспективи в усіх аспектах інтелектуальної та соціальної діяльності.

В Україні дослідження гендеру здебільшого перебувають під впливом гендерно-рольового підходу і зосереджуються на становищі жінок та соціальному захисті жінок. Такі дослідження, як правило, нейтральні або ліберальні. В цьому контексті жіночі та гендерні студії мають спиратися на національні традиції соціального знання, які самі зазнають значних трансформацій у сучасному контексті.

Значна частина досліджень з фемінізму та гендерних студій в українській політичній науці базується на дисертаційних роботах. У вищих навчальних закладах почали запроваджувати спеціалізовані курси, такі як "Основи гендерної політики", "Гендерна політика", "Гендерна політика в міжнародних відносинах" тощо. Значна частина гендерних та феміністичних досліджень провідних експертів зосереджена в дослідницьких центрах, що діють як громадські організації. На думку експертів, труднощі в гендерних дослідженнях

зумовлені трьома основними факторами: домінуванням патріархальних традицій, новизною теми в пострадянській науці та необхідністю концептуального і практичного самовизначення гендерних досліджень у сучасному контексті.

Важливим досягненням науково-дослідного центру жіночих і гендерних досліджень є розробка реальних механізмів розвитку нових наукових дисциплін та поширення знань у традиційному науковому середовищі. Ці механізми включають організацію та проведення літніх шкіл і наукових читань, заснування наукових періодичних видань, бібліотек і баз даних, створення Всеукраїнської асоціації гендерних дослідників, проведення всеукраїнських конкурсів студентських та аспірантських робіт з гендерної проблематики, тощо.

Дослідницька складова інституційних механізмів вивчення та регулювання гендерних відносин в Україні є досить слабкою. Як наслідок, ми отримуємо фрагментарні знання в результаті поодиноких публікацій та конференцій за участі вузького кола активістів та дослідників. Таким чином, існує розрив між результатами досліджень та рівнем прийняття рішень [цит.за:18].

Під час Революції Гідності Українське суспільство кардинально переосмислило всі суспільні процеси, що здійснювалися в країні. Жінки були учасницями Майдану, захисницями на передовій та волонтерами. Євромайдан спричинив появу різних суспільних рухів, зокрема феміністичних і націоналістичних, які засвоїли патріархальні ідеї, котрі чітко розмежовували ролі чоловіків і жінок. Станом на 2020 рік новообрана Верховна Рада продовжує ці дебати. Нещодавно народні депутати готували до першого читання проект постанови про заходи щодо забезпечення захисту сімейних цінностей та інституту сім'ї в Україні. Процес утворення повноцінного жіночого руху наразі є

завершеним. Він характеризується обширним спектром організацій висвітлення проблем в усіх сферах життя.

Наразі українці лояльно ставляться до феміністичної думки. Не так давно телеведучий Роман Вінтонів (він же Майкл Щур) зі своєю колегою Ярославою Кравченко долучилися до руху HeForShe в Україні. Це – глобальний рух з більш ніж мільярдом учасників по всьому світу. Майкл вважає, що: «якщо людина обрала кар'єру, то, незалежно від статі, вона має право зробити такий вибір» [22]. Ось як він аналізує проблеми щодо прав жінок: «Є такі факти, які свідчать, що коли рівнозначні посади в чоловіка та жінки, то в жінки менша зарплата. На мою думку, найбільша проблема в стереотипах, вони заважають. Стереотипи, коли певні ролі прикріплюють до людей за статевою ознакою – це найгірше, бо це заважає людині бути щасливою. Можемо припустити, що є жінки, які хочуть працювати столярами. Але та соціальна модель, яка зараз є, швидше за все, не сприйме це рішення дівчини. Так само і щодо чоловіків. Якщо чоловік обере професію, яка умовно називається «жіночою» – візажист, перукар, то навряд чи суспільство це сприйме серйозно. Але такі речі роблять людей щасливими. І коли оточення засуджує цей вибір, ми отримуємо плюс ще одну людину, яка не змогла стати щасливою» [22].

В Україні, не зважаючи на те, що феміністичний рух є давнім і виник одночасно з глобальним рухом до визволення своїх обертів він набрав значно пізніше. Раніше рух очолювали представники української інтелігенції (як чоловіки, так і жінки), але за радянських часів усі прогресивні ідеї нівелювалися і не мали шансів на реалізацію. Лише за останні 30 років феміністичний рух набрав нових обертів. Однак, поки правозахисники та активісти грали в наздоганялки, з'явилася радикальна організація FEMEN, яка не мала жодного стосунку до руху, і своєю співзвучною назвою та скандальним виступом привернула до себе всю

увагу суспільства і певним чином дискредитувала жіночий рух в цілому. Насправді фемінізм - це коли всі жінки є освічені та працюючі, незалежно від того, заміжні вони чи ні, відстоюють свої права, отримують рівну до чоловічої зарплату на однаковій з ним посаді, мають кар'єрні можливості та представництво у всіх сферах, а не лише на "кухні" та в "моді", а чоловіки мають право на декретну відпустку, право на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, на можливості бути партнерами і батьками, а не просто "гаманцем". Українцям ще належить зробити багато роботи для впровадження цінності людської гідності в суспільство, викорінення всіх форм дискримінації та реалізації рівних прав жінок і чоловіків, але саме феміністки закладають фундамент для цього будівництва.

ВИСНОВКИ

В основу феміністичної методології лягла основна концепція соціального конструктивізму. Сутність якої полягає в тому, що суспільство було створено у процесі щоденної взаємодії, світ існує в сукупності взаємодій, втілюваних акторами. За ствердженням конструктивістів, знання контекстуальне і виходить з досвіду. Не може існувати якоїсь особливої феміністичної науки або універсального знання. Оскільки знання – це когнітивна практика, у кожному конкретному випадку необхідно проводити аналіз того, хто займався цією проблемою, як вивчає, коли, та для чого. Прихильники даного підходу заперечують перспективи втілити в реальність об'єктивний дослід єдиного досвіду жінок, які перебувають в різних соціальних позиціях. Соціокультурний контекст породжує ідею про владу і домінування. Визначаються ієрархії соціальних груп, яким приписується відповідний статус.

Структурний функціоналізм при розгляді суспільства наголошує на тому, що кожна система прагне рівноваги, вона постійно корегує відхилення для повернення їм статусу рівноваги. Поняття структури і системи взаємопов'язані і характеризують соціальні явища з різних боків. Структуру соціальної дії вчений визначає як набір ролей або взаємодій, за допомогою яких суб'єкти пов'язані для реалізації певних цілей. Роль виступає певним очікуваним репертуаром соціальних процесів, що відповідають статусу актора.

Структурний функціоналізм часто застосовується у гендерних дослідженнях. У соціальній системі, згідно з цим підходом, чоловік виконує інструментальну роль. Це пов'язано з тим, що чоловіки краще пристосовані виконувати інтелектуальні задачі, стратегічні завдання,

забезпечувати зв'язки сім'ї з соціальними інститутами. Жінка, в свою чергу, займає експресивну роль. Тобто формування в сім'ї комфорту і емоціонального клімату, домашнього господарства. Ці стереотипи рольової поведінки освоюються в процесі соціалізації.

Драматургічний аналіз Ірвінга Гофмана дозволяє чіткіше прослідити те, як гендерні відмінності конструюються у повсякденності. Відповідно до цієї теорії, жінки часто «грають» перед іншими, бо їхній статус залежить від владних відносин.

Теорія І. Гофмана є продовженням теорії соціальної дії. Згідно з його концепцією, людина, яка знаходиться в соціумі, як правило, виступає учасником, так званого, театру або в ролі глядача, або в ролі актора. Важливим також є розрізнення соціальної ролі та її виконання. Дослідник вважає, що кожна людина в соціальній реальності є стихійним актором, який вміє справити на глядача потрібне враження, який має знає необхідні маніпулятивні прийоми, але при цьому завжди перебуває під контролем суспільства.

За теорією І. Гофмана, гендерний самовияв — це не результат нашої статевої природи, а більше інтерпретуючий образ того, що ми хочемо висловити за допомогою умовних жестів. Гендер дає нам можливість навчитися створювати і проектувати чоловічі або жіночі уявлення про стать.

Гендерна теорія досліджує соціальне життя чоловіків і жінок, їхні ролі, поведінку, характеристики, подібності та відмінності між статями, а також соціальні відносини між ними, одночасно порівнюючи світ з точки зору чоловіків і жінок. Гендер, загалом, є досить складним поняттям, яке в науковій літературі вживається у декількох значеннях:

- як соціально-рольові та культурні інтерпретації рис особистості та моделей поведінки чоловіків та жінок;

- як соціалізація осіб, народжених в біологічно визначених категоріях чоловічої або жіночої статей;
- як політика забезпечення рівності прав та можливостей чоловіків і жінок, а також діяльність, пов'язана зі створення механізмів щодо її реалізації.

Гендерна соціологія розбирає зміни, пов'язані із статусом і загальним становищем жінки. У тематичному просторі сучасних гендерних досліджень найбільш чітко визначилися такі чотири напрями:

- гендер як засіб соціологічного аналізу;
- розуміння гендеру в рамках жіночих досліджень;
- гендер як культурологічна інтерпретація
- гендер як принцип практичного реконструювання сучасного суспільства.

У сучасному суспільстві культура і публічний простір все більш наповнюються темою фемінізму, а тематика прав жінок все частіше стає предметом пропаганди. Фемінізм являє собою теорію рівності між двома статями, яка становить ідеологічну основу організованого жіночого руху. Суть феміністської думки полягає в ідеї про те, що жінки зазнають соціальної дискримінації передусім за ознакою статі.

Фемінізм розділяється на три основні хвилі:

- Перша хвиля «Суфражизм» (з 1830-х по 1920-і р. р.) характеризувалася винесенням питань прав жінок у публічну сферу, отриманням жінками права голосу та невіжені експериментами стосовно статусу жінок в умовах комуністичного впливу.
- Друга хвиля «Радикальний фемінізм» (з 1960-х по 1990-і р. р.) – цілеспрямованою руйнацією традиційних або християнських

соціальних і моральних засад, що призвело до політизації сексуальності та легалізації абортів.

- Третя хвиля «Інтерсекційний фемінізм» (від 1990-х р. р.) – фемінізм вже не значиться єдиним, суцільним рухом. В його межах міститься значна кількість різноманітних напрямків.

Ключовий конфлікт між другою і третьою хвилями фемінізму полягає у визначенні терміну жінки і в тому, чи включає це визначення тих, хто народився чоловіком, але вважає себе жінкою.

- Четверта хвиля, в свою чергу, характеризується використанням інструментів інтернету та ЗМІ, інтерсекційністю і активним залученням до руху чоловіків.

Концепції фемінізму було сформовано під впливом основних ідеологій початку ХХ століття. До них належали консерватизм, лібералізм, радикалізм і націоналізм. Зважаючи на те, що жіночі реалії дуже відрізняються від чоловічих, акцент при розробці гендерних стратегій та їх реалізації завж ди робиться на політиці, спрямованій на покращення становища жінок. І це справедливо. Разом з тим, така справедливість долає недостатнє визнання сучасних трансформацій на глобальному та національному рівнях, зокрема у сфері гендеру, у структурі гендерної політики, актуалізує позиції чоловіків щодо формування гендерно якіснішого світогляду, поведінки та форм суспільних і державних дій, що не виключає, а навпаки, передбачає існування дуже важливого напрямку. Феміністичні рухи містять в загальних рисах єдину ціль – боротьбу за людські права. Через кожен із них проходить ідея рівності. Відмінності також присутні, і іноді досить значні. Наприклад, радикальний фемінізм має зовсім інший фокус порівняно з традиційним соціал-демократичним фемінізмом. Замість того, щоб організовувати суспільство для покращення життя жінок та

їхнього соціального статусу, постмодерністські феміністки були в авангарді розуміння системи цінностей західної цивілізації та розробки стратегій для її зміни - у найзагальнішому сенсі. Ліберальні феміністки вірили в правові зміни, котрі стосуються жінок. Вони впевнено піднімаються сходами кар'єри, і патріархат для них - пережиток минулого.

В Україні, не зважаючи на те, що феміністичний рух є давнім і виник одночасно з глобальним рухом до визволення своїх обертів він набрав значно пізніше. Раніше рух очолювали представники української інтелігенції (як чоловіки, так і жінки), але за радянських часів усі прогресивні ідеї нівелювалися і не мали шансів на реалізацію. Лише за останні 30 років феміністичний рух набрав нових обертів. Однак, поки правозахисники та активісти грали в наздоганялки, з'явилася радикальна організація FEMEN, яка не мала жодного стосунку до руху, і своєю співзвучною назвою та скандальним виступом привернула до себе всю увагу суспільства і певним чином дискредитувала жіночий рух в цілому. Насправді фемінізм - це коли всі жінки є освічені та працюючі, незалежно від того, заміжні вони чи ні, відстоюють свої права, отримують рівну до чоловічої зарплату на однаковій з ним посаді, мають кар'єрні можливості та представництво у всіх сферах, а не лише на "кухні" та в "моді", а чоловіки мають право на декретну відпустку, право на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, на можливості бути партнерами і батьками, а не просто "гаманцем". Українцям ще належить зробити багато роботи для впровадження цінності людської гідності в суспільство, викорінення всіх форм дискримінації та реалізації рівних прав жінок і чоловіків, але саме феміністки закладають фундамент для цього будівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Berger, P. L., Luckmann, T. The Social Construction of Reality. A Treatise on sociology of Knowledge. 1966. – 86-132 p.
2. Brown D. Human Universals / D. Brown– New York: McGraw-Hill, 1991. – 236 p.
3. Gender analysis/Gender mainstreaming tool. 2018.
URL:<https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methodstools/gender-analysis>
4. Goffman E. Frame Analysis of Gender. In: C. Lemert and A. Branaman (Eds). NY.: Goffman Reader, Blackwell Publ., 1997.
5. Lorber, Judith. The Variety of Feminisms and their Contributions to Gender Equality. Informationssystem der Universitat Oldenburg. 1997
6. Parsons, Talcott. The structure of social action. Vol. 491. New York: Free press, 1949. – 435p.
7. URL:https://pidru4niki.com/14990528/sotsiologiya/tenderna_sotsiologiya
8. URL:<https://ru.wikipedia.org/wiki/Киберфеминизм>
9. URL:https://www.ebk.net.ua/Book/sociology/gorodyanenko_sotsiologiya/part3/31401.htm
10. Айвазова, С. Г. Симона де Бовуар: етика подлинного существования. Второй пол. – 1997. – С. 5-20.
11. Бабакова, В. Конструювання гендеру в інформаційному просторі. Студентська наука і практика.
12. Богачевська-Хом'як М. Д., Кісь О. Р. Жіночий рух // Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України – 2009. – Т. 9. URL:<https://esu.com.ua/article-18147>

13. Бондар Г.Г. Проблема нерівності в гендерному дискурсі соціології та міждисциплінарних досліджень Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики № 50. – Запоріжжя. – 2011.

14. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / И. Гофман. – М. : КАНОН-пресс-Ц – 2000.

15. Гриценко-Веселовська, О. В. Суфражизм як шлях забезпечення гендерної рівності у сфері виборчих прав жінок. Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип. 51 – С. 477-484

16. Гришко В., Лівчук С. Історичні передумови формування гендерної нерівності у суспільстві. Підприємництво, господарство і право 2 – 2019 – С. 142-145

17. Заграй Л. Д. Теорії гендеру: Гендерні дослідження у психології: навчальний посібник / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ : ФО-П Петраш К.Т. – 2019 – С. 264

18. Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Гендерні перетворення в Україні: осмислюючи стратегію і тактику» / Упорядн. О. Плахотнік, Л. Гусякова. — Х. : Райдер, 2009. — С. 14-151.

19. Іващенко О.В. Гендерна наукова перспектива: від світогляду до політики / О.В. Іващенко // Соціологія: Теорія, метода, маркетинг. – 1998. – № 6. – С. 80.

20. Ільїна О. О. Складові поняття гендерна культура: гендер та культура / О О Ільїна // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. праць / за ред. проф. Т. Степанової. – Миколаїв, 2018. – № 1 (60). – С. 92-98.

21. Кирилина А. В. Дослідження гендеру в лінгвістичних наукових дисциплінах //Гендерное образование в системе высшей

школы: состояние и перспективы. Материалы международной научно-практической конференции. Иваново. – 2003. – С. 24-25.

22. Комарова Ольга. Як чоловіки стають феміністами. Досвід Майкла Щура -Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода

23. Краснопольська, Т. М., Основні теоретичні конструкти гендера. 2012.

24. Марценюк Тамара. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. – 2014.

25. Медіна, Т. Феміністський аналіз інституту сім'ї: проблеми і напрями. Релігія та соціум 1 – 2011. – №1(5): 108-115. – С.111

26. Оксамитна С. Гендерні ролі та стереотипи – 2004

27. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 536 с.

28. Палагнюк, М. М. Гендерна проблематика: виклики сучасності. // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії 60 – 2015 – С. 73-83.

29. Політологія. Кн. перша: Політика і суспільство; Кн. друга: Держава і суспільство / А. Колодій, В. Марченко, Л. Климанська, Я. Космина. – Київ: Ельга – Н: Ніка-Центр, 2000. – 584 с.

30. Романюк, А. С. Політична доктрина фемінізму у ХХ ст. 2009.

31. Січкаренко, Г. Г. Соціологія: нав.-метод. посібник з дисципліни за вибором студентів. – Київ : УкрІНТЕІ, 2015. – С. 42

32. Смоляр Л. Жінки – за діалог // Віче. – 1999. – № 6. – С. 100-106.

33. Сокурянська Л. Г. Вступ до соціології : Навчальний посібник. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 205

34. Танчин І.З. Соціологія: Навч. Посіб. - Львів: Укр. акад. друкарства. 2005. – С. 360. URL:<http://politics.ellib.org.ua/pages-13087.html>

35. Харченко О. І. Методологічні підходи гендерних досліджень у соціології. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. –Х.: ХНУ ім. ВН Каразіна – 2009 – С. 315-317
36. Чабаненко Ю. Словник гендерних термінів. - Черкаси. URL: <http://a-z-gender.net/ua/teoriya-socialnogo-konstruyuvannya-genderu.html>
37. Чорна Мар'яна. Фемінізм: історія деконструкції жіночності// християни для України URL:<https://c4u.org.ua/feminizm-istoriia-dekonstruktsii-zhinochnosti-2/>
38. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. 2016. URL:<http://a-z-gender.net/ua/feminizm-chetverto%D1%97-xvili.html>
39. Шевченко, З. В. Словник гендерних термінів. - Черкаси: Чабаненко Ю. 2016. URL:<http://a-z-gender.net/ua/zhinochi-doslidzhennya.html>
40. Шевченко, З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси: Чабаненко Ю 2016. URL:<http://a-z-gender.net/ua/intersekcijnij-feminizm.html>
41. Шевченко, З. В.. Словник гендерних термінів. Черкаси: Чабаненко Ю. 2016 URL:<http://a-z-gender.net/ua/feminizm.html>
42. Шевченко, З. В.. Словник гендерних термінів. Черкаси: Чабаненко Ю. 2016 URL: <http://a-z-gender.net/ua/?s=екологічний>
43. Шевченко, З. В.. Словник гендерних термінів. Черкаси: Чабаненко Ю. 2016 URL:<http://a-z-gender.net/ua/feminizm-vidminnosti.html>
44. Ярош, О. До проблеми систематизації сучасних методик гендерного аналізу.// Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. 2009

ДОДАТКИ

Додаток А. Кодекс академічної доброчесності

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Бугаєва Анна Сергіївна
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЮЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

19.09.2019
(дата)

(підпис)

Анна Бугаєва
(ім'я, прізвище)